

บทที่ 2

เอกสารและการศึกษาที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาการดำเนินงานวิชาการของศูนย์ศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ผู้ศึกษาได้ค้นคว้าเอกสารและการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อ ดังนี้

1. ความหมายและความสำคัญของงานวิชาการ
2. กระบวนการดำเนินงานวิชาการ
3. ขอบข่ายการดำเนินงานวิชาการ
4. การศึกษาที่เกี่ยวข้อง

ความหมายและความสำคัญของงานวิชาการ

งานหลักหรือภารกิจหลักของสถานศึกษา ไม่ว่าจะเป็นระดับใดก็ตาม คือ การจัดการเรียนการสอน เมื่อภารกิจหลักเป็นดังที่กล่าวข้างต้นแล้ว ดังนั้น ภารกิจหลักของผู้บริหารสถานศึกษา ที่ควรให้ความสำคัญและตระหนักเป็นอย่างยิ่ง คือ งานด้านวิชาการ ดังที่ นักการศึกษาหลายคนได้ให้ความหมายและความสำคัญของงานวิชาการไว้ดังนี้

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2527, หน้า 159) ได้สรุปว่า งานวิชาการของโรงเรียน หมายถึง บรรดากิจกรรมทั้งหลายของโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนหรือการเตรียมงาน การดำเนินการตามแผน และการติดตามประเมินผลงานที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนของครูและนักเรียน กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนนี้ อาจเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นภายในโรงเรียนหรือภายนอกโรงเรียนก็ได้

ขณะที่ กิตติมา ปริดีคิดล (2532, หน้า 47) ได้ให้ความหมายของงานวิชาการว่า หมายถึง การจัดการกิจกรรมทุกชนิดในโรงเรียน เกี่ยวกับการปรับปรุง พัฒนา การเรียนการสอนให้ได้ผลดีและมีประสิทธิภาพที่สุด เพราะหน้าที่ของสถานศึกษาหรือโรงเรียนทุกแห่ง คือ การให้ความรู้ในด้านวิชาการแก่ผู้เรียน โดยมีผู้บริหารเป็นผู้นำทางวิชาการ มีการทำงานร่วมกับครู ให้คำแนะนำและประสานงาน ให้ทุกคนทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

ในทำนองเดียวกัน ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2546, หน้า 2) กล่าวถึง การดำเนินงาน วิชาการว่า เป็นงานที่สำคัญสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา เนื่องจากการดำเนินงานวิชาการ เกี่ยวข้อง กับกิจกรรมทุกชนิดในสถานศึกษา โดยเฉพาะเกี่ยวกับการปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอน ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายหลักของสถานศึกษา และเป็นเครื่องชี้ความสำเร็จและความสามารถของผู้บริหาร

งานวิชาการ ถ้ามองในด้านกระบวนการดำเนินงานแล้ว หมายถึง กระบวนการหรือ กิจกรรมทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงการเรียนการสอนให้ดีขึ้น ตั้งแต่การกำหนดนโยบาย การวางแผน การปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอน ตลอดจนการประเมินผลการสอน เพื่อให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร และจุดมุ่งหมายของการศึกษา เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียน

หากมองการดำเนินงานวิชาการในด้านงานของสถานศึกษา งานดำเนินงานวิชาการ ได้แก่ การควบคุมดูแลหลักสูตรการสอน อุปกรณ์การสอน การจัดแบบเรียน คู่มือครู การจัดชั้นเรียน การจัดครูเข้าสอน การปรับปรุงการเรียนการสอน การฝึกอบรมครู การนิเทศการศึกษา การเผยแพร่ งานวิชาการ การวัดผลการศึกษา การศึกษาวิจัย การประเมินมาตรฐานสถานศึกษาเพื่อปรับปรุง คุณภาพและประสิทธิภาพของสถานศึกษา

ส่วน องค์กร อินทร์มพรรษ์ (2539, หน้า 161) กล่าวว่า งานวิชาการในโรงเรียน คือ การจัดกิจกรรมและประสบการณ์ต่าง ๆ ให้แก่นักเรียน ตลอดจนการอบรมศีลธรรมจรรยา และ ความประพฤติของนักเรียน เพื่อให้เป็นคนดี มีความรู้ความสามารถที่จะทำมาหาเลี้ยงชีพได้ มีความสุข ความพอใจตามมาตรฐานความเป็นอยู่ ช่วยเหลือพ่อแม่เพื่อนบ้านและสังคมตามสมควร

นอกจากนี้ อุทัย บุญประเสริฐ (2540, หน้า 25-26) กล่าวถึงงานวิชาการว่า ไม่ได้หมายถึง ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน หรือผลการสอบแข่งขัน หรือผลการเข้าศึกษาต่อเท่านั้น แต่ยัง หมายถึงบรรยากาศของการเรียนรู้ โอกาสในการเรียนรู้และการพัฒนาของเด็กให้มีประสบการณ์ ให้เกิดการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองให้เป็นคนที่มีสมบูรณ์

ในด้านความสำคัญของงานวิชาการนั้น อุทัย บุญประเสริฐ (2540, หน้า 36) ได้กล่าวถึง งานวิชาการไว้ว่า เป็นงานที่ครอบคลุมในเรื่องความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับหลักสูตรและการนำ หลักสูตร ไปใช้ในการสอน และการจัดการเรียนการสอน ให้สอดคล้องกับหลักการและจุดมุ่งหมาย ของหลักสูตร กับเรื่องการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน กิจกรรมนักเรียนและการบริหารกิจกรรม นักเรียน ให้ตอบสนองหลักสูตรและเสริมสร้างหลักสูตรให้เป็นผลสมบูรณ์ ตามวัตถุประสงค์และ จุดมุ่งหมายของหลักสูตร การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนตามจุดประสงค์การเรียนรู้ ตามจุดมุ่งหมายและหลักการของหลักสูตร การนิเทศการศึกษา และการพัฒนาวิชาชีพสำหรับ บุคลากรครูและบุคลากรทางวิชาการของสถานศึกษา

ส่วน ปัญญา แก้วกีฐ (2545, หน้า 17) ได้ให้ความสำคัญของงานวิชาการว่า งานวิชาการถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของการจัดการศึกษาในระดับสถานศึกษา การดำเนินงานวิชาการเป็นกระบวนการดำเนินงานเกี่ยวกับหลักสูตร การเรียนการสอน เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้ตามที่กำหนดไว้ในจุดมุ่งหมายของการพัฒนาผู้เรียน โดยทั่วไปงานวิชาการจะประกอบด้วย การศึกษาปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาและการนำหลักสูตรไปใช้ การจัดเตรียมการเรียน การสอน การจัดวัสดุอุปกรณ์ประกอบและสื่อการเรียนการสอน การส่งเสริมการสอน การวัดและประเมินผล การดำเนินงานเกี่ยวกับห้องสมุด แหล่งการเรียนรู้ การนิเทศติดตามผล การวางแผนและการกำหนดวิธีการดำเนินงานทางด้านวิชาการ รวมถึงการประชุมทางวิชาการ

ในทำนองเดียวกัน อัมภา บุญช่วย (2537, หน้า 2) ได้กล่าวถึงความสำคัญของงานวิชาการไว้ว่า โดยทั่วไปงานในสถานศึกษาโดยเฉพาะ โรงเรียนมักจะถูกแยกงานออกเป็น 6 งาน ในบางสถานศึกษาจะแยกย่อย มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับปริมาณนักเรียนของแต่ละสถานศึกษา เนื่องจากงานวิชาการเกี่ยวข้องกับหลักสูตร การจัดโปรแกรมการศึกษาและการจัดการเรียนการสอน จึงถือว่า งานวิชาการเป็นหัวใจสำคัญของสถานศึกษา ส่วนงานด้านอื่น ๆ เป็นงานที่มาสสนับสนุนงานวิชาการให้มีคุณภาพ

ขณะที่ ปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2544, หน้า 1-2) กล่าวถึงความสำคัญของงานวิชาการไว้ว่า งานวิชาการเป็นงานหลักของสถานศึกษา ไม่ว่าจะสถานศึกษาจะเป็นประเภทใด มาตรฐานและคุณภาพของสถานศึกษาจะพิจารณาได้จากผลงานด้านวิชาการ เนื่องจาก งานวิชาการเกี่ยวข้องกับหลักสูตร การจัดโปรแกรมการศึกษา และการจัดการเรียนการสอน ซึ่งเป็นหัวใจของสถานศึกษาเกี่ยวข้องกับผู้บริหารและบุคลากรทุกระดับของสถานศึกษา ซึ่งอาจจะเกี่ยวข้องโดยตรงหรือทางอ้อม ก็อยู่ที่ลักษณะของงานนั้น ดังที่ Smith and Others (อ้างในปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2544) ได้สรุปในด้านการใช้เวลาในการดำเนินงานวิชาการและการให้ความสำคัญของงานในสถานศึกษา งานในความรับผิดชอบของผู้บริหาร โดยแยกออกเป็น 7 ประเภท พบว่า การปฏิบัติงานวิชาการ ร้อยละ 40 งานบุคลากร ร้อยละ 20 งานกิจการนักเรียน ร้อยละ 20 งานการเงิน ร้อยละ 5 งานอาคารสถานที่ ร้อยละ 5 งานความสัมพันธ์กับชุมชน ร้อยละ 5 และงานทั่วไปร้อยละ 5 เท่านั้น งานวิชาการเป็นงานที่สำคัญสำหรับผู้บริหาร เนื่องจากงานวิชาการเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทุกชนิดในสถานศึกษา โดยเฉพาะเกี่ยวข้องกับการปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอน ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายหลักของสถานศึกษา และเป็นเครื่องชี้วัดความสำเร็จและความสามารถของผู้บริหาร

สำหรับ อุทัย บุญประเสริฐ (2540) ได้กล่าวถึงความสำคัญของงานวิชาการว่า เป็นงานที่สามารถพิสูจน์ความสำเร็จของสถานศึกษา สถานศึกษาที่ไม่เก่งทางด้านวิชาการนั้น โดยปกติจะไม่ได้รับการยกย่องไม่ว่าที่ใด การเก่งทางด้านวิชาการ คือ เด็กที่เป็นผลผลิตของโรงเรียนมีคุณภาพและมีคุณสมบัติตามที่หลักสูตรกำหนด คือ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง หรือเป็นไปตามมาตรฐาน

ที่กำหนดไว้ เพราะการปฏิบัติงานวิชาการเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่ยากยิ่ง ไม่เหมือนกับการปฏิบัติ การก่อสร้าง การปฏิบัติการการเงิน หรือการปฏิบัติงานบุคคล ซึ่งเป็นงานที่มีกฎเกณฑ์ระเบียบแบบแผนที่ตายตัว ส่วนการปฏิบัติงานวิชาการนั้น เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ประกอบกัน คือ จะต้องมียุทธศาสตร์ที่ดี มีศิลปะที่จะนำผู้อื่นไปสู่จุดหมายปลายทางที่ต้องการ

จากทัศนะเกี่ยวกับความหมายและความสำคัญของงานวิชาการ ของหน่วยงานและ นักการศึกษาได้กล่าวมาแล้วข้างต้น พอสรุปได้ว่า การบริหารงานวิชาการ เป็นงานที่สำคัญยิ่ง และเป็นหน้าที่หลักสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา ที่จะต้องให้ความสำคัญและเอาใจใส่เป็นพิเศษ งานวิชาการจึงถือเป็นหัวใจหลักของการบริหารสถานศึกษา และจะต้องบริหารจัดการให้ดีที่สุด มีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทุกชนิดในสถานศึกษา เพราะจุดมุ่งหมายหลักของสถานศึกษา คือ การจัดการศึกษาให้มีคุณภาพตามมาตรฐาน ปรับปรุง พัฒนาการเรียนการสอนให้ได้ผลดีมีประสิทธิภาพ โดยให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน ถือเป็นเครื่องชี้วัดความสำเร็จและความสามารถของผู้บริหาร สถานศึกษา อีกทั้งการดำเนินงานบริหารงานวิชาการเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่ประกอบกัน คือ จะต้องมียุทธศาสตร์ที่ดี และมีศิลปะเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จอย่างสูงสุดในการจัดการศึกษาตาม จุดมุ่งหมายของสถานศึกษา

กระบวนการดำเนินงานวิชาการ

สถานศึกษาเป็นองค์กรหนึ่ง ที่ต้องการกระบวนการดำเนินงานเข้ามาจัดการและพัฒนา คุณภาพทางด้านวิชาการต่าง ๆ และไม่ว่าจะเป็นการดำเนินงานใด ๆ ต้องมีกระบวนการที่เหมาะสม มีวัตถุประสงค์ ขอบข่าย ขั้นตอนและกระบวนการต่าง ๆ ดังที่ หน่วยศึกษานิเทศก์สำนักงานส่งเสริม การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2551, หน้า 119) กล่าวถึงบทบาทของผู้บริหารว่า ต้องมีภาวะความเป็นผู้นำ มุ่งมั่นที่จะพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้เกิดขึ้น กำหนดทิศทาง วิสัยทัศน์ และนโยบายที่ชัดเจน ปรับปรุง ยกระดับมาตรฐาน และสนับสนุน ส่งเสริมการพัฒนาทางด้านวิชาการ อย่างต่อเนื่อง เช่น การจัดให้มีนิเทศภายใน การวิจัยชั้นเรียน เป็นต้น เพื่อให้การจัดการกิจกรรมการเรียน การสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

นอกจากจะเป็นผู้นำของครูแล้ว ยังต้องสามารถจัดการดำเนินงานให้ครูทุกคนมีส่วนร่วม กระตุ้นให้บุคลากรครู ร่วมมือกันปฏิบัติงานทุกกิจกรรมในสถานศึกษาด้วยความเต็มใจ และมีความ อดทนต่องานวิชาการที่ได้รับมอบหมาย ให้บรรลุวัตถุประสงค์ และความมุ่งหมายที่ตั้งไว้ โดยใช้ ทรัพยากรและกระบวนการที่เหมาะสม

ในส่วนของกระบวนการดำเนินงานวิชาการให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลนั้น จะต้องใช้ กระบวนการที่เหมาะสม จะต้องมียุทธศาสตร์และวิธีการดำเนินงาน เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการ

ดำเนินงาน ดังที่ กมล ภูประเสริฐ (2544, หน้า 7-8) ได้กล่าวถึง กระบวนการดำเนินงานวิชาการในสถานศึกษา หมายถึง การดำเนินงานที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษา อันเป็นเป้าหมายสูงสุดในภารกิจของสถานศึกษา ประกอบด้วยส่วนสำคัญ 3 ส่วน คือ

1. การวางแผนพัฒนา คือ การวางแผนเชิงกลยุทธ์ ซึ่งเป็นการวางแผนที่มีพื้นฐานมาจากสภาพที่เป็นปัญหา หรือความต้องการที่จะพัฒนางานและกำลังงบประมาณ ในขั้นตอนนี้ประกอบด้วยงานต่อไปนี้

- 1.1 การกำหนดวิสัยทัศน์
- 1.2 การกำหนดภารกิจ หรือพันธกิจ
- 1.3 การกำหนดจุดมุ่งหมาย
- 1.4 การกำหนดกลยุทธ์
- 1.5 การกำหนดแผนงาน/ โครงการ

2. การนำแผนไปปฏิบัติเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ในขั้นตอนนี้ ประกอบด้วยงานต่อไปนี้

- 2.1 การจัดองค์กร หรือการจัดบุคลากรเข้ารับผิดชอบงาน ได้แก่ การกำหนดหัวหน้างาน/ หัวหน้าโครงการ ผู้ดำเนินงานและภารกิจของผู้รับผิดชอบ
- 2.2 การสั่งการหรือมอบหมายงาน
- 2.3 การควบคุมงาน
- 2.4 การติดตามกำกับ
- 2.5 การประสานงาน
- 2.6 การนิเทศงาน

3. การประเมินผลการปฏิบัติตามแผน เพื่อตรวจสอบว่าการดำเนินงานสามารถบรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้หรือไม่ ประกอบด้วยงานต่อไปนี้

- 3.1 การประเมินระหว่างการทำงาน
- 3.2 การประเมินเมื่อสิ้นสุดงาน
- 3.3 การรายงาน

จากกระบวนการข้างต้น แสดงให้เห็นว่า การดำเนินงานวิชาการเป็นกระบวนการที่เป็นระบบ ช่วยให้การดำเนินงานต่าง ๆ ของสถานศึกษามีขั้นตอนในการดำเนินงาน ส่งผลให้สถานศึกษาสามารถรู้ถึงสภาพปัญหาในการดำเนินงานวิชาการ และนำไปปรับปรุงพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น

จากข้อมูลข้างต้นจึงสรุปได้ว่า กระบวนการดำเนินงานวิชาการ มีความสำคัญมากต่อการจัดการศึกษาทุกระดับทุกสถานศึกษา การทำงานอย่างมีระบบ แบบแผน เป็นขั้นตอนจะสามารถทำให้งานในสถานศึกษามีคุณภาพ สามารถพัฒนาคุณภาพงานวิชาการได้อย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ซึ่งจะนำไปสู่การบรรลุผลตามจุดหมายของหลักสูตร อันจะส่งผลให้นักเรียนเป็นคนที่มีความรู้ ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีความเป็นไทย มีศักยภาพในการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิต ได้รับการยอมรับจากผู้ปกครอง ชุมชน สังคม สามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลง และสามารถพัฒนาตนให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก โดยพัฒนาอย่างต่อเนื่องให้เต็มศักยภาพ เพื่อการประกอบอาชีพและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข

ขอบข่ายการดำเนินงานวิชาการ

งานวิชาการของสถานศึกษานั้น ได้แก่ งานหรือกิจกรรมทุกชนิดของสถานศึกษาซึ่งเกี่ยวกับการเรียนการสอน ดังนั้น ขอบข่ายของงานวิชาการจะครอบคลุมตั้งแต่ การวางแผนเกี่ยวกับงานวิชาการ การจัดดำเนินงานเกี่ยวกับการเรียนการสอน การจัดบริการการสอน และการจัดการวัดและประเมินผล รวมทั้งการติดตามผล ซึ่ง ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2546, หน้า 3-4) ได้กล่าวเกี่ยวกับขอบข่ายของงานวิชาการ ประกอบด้วยงานต่อไปนี้

1. การวางแผนเกี่ยวกับงานวิชาการ เป็นการวางแผนเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร และการนำหลักสูตร ไปใช้ การจัดการล่วงหน้าเกี่ยวกับการเรียนการสอน มีรายละเอียดของงานดังนี้
 - 1.1 แผนปฏิบัติการงานวิชาการ ได้แก่ การประชุมเกี่ยวกับหลักสูตร การจัดปฏิทินการศึกษา ความรับผิดชอบตามภาระหน้าที่ การจัดขั้นตอนและเวลาในการทำงาน
 - 1.2 โครงการสอน เป็นการจัดรายละเอียดเกี่ยวกับวิชาที่ต้องสอนตามหลักสูตร
 - 1.3 บันทึกการสอน เป็นการแสดงรายละเอียดของการกำหนดเนื้อหาที่จะสอนในแต่ละคาบเวลาของแต่ละวัน หรือสัปดาห์ โดยการวางแผนไว้ล่วงหน้าและยึดโครงการสอนเป็นหลัก
2. การจัดดำเนินงานเกี่ยวกับการเรียนการสอน เพื่อให้การสอนในสถานศึกษาดำเนินไปด้วยดี และสามารถปฏิบัติได้ จึงต้องมีการจัดเกี่ยวกับการเรียนการสอน ดังนี้
 - 2.1 การจัดตารางสอน เป็นการกำหนดวิชา เวลา ผู้สอน สถานที่ ตลอดจนผู้เรียนในแต่ละรายวิชา
 - 2.2 การจัดชั้นเรียน เป็นงานที่ฝ่ายวิชาการต้องประสานกับฝ่ายอาคารสถานที่รวมทั้งการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในห้องเรียน
 - 2.3 การจัดครูเข้าสอน การจัดครูเข้าสอนต้องพิจารณาถึงความพร้อมของสถานศึกษาและความพร้อมของบุคลากร รวมถึงการเชิญวิทยากรภายนอกมาช่วยสอน

2.4 การจัดแบบเรียน โดยปกติสถานศึกษาในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการจะใช้แบบเรียนที่กระทรวงกำหนด นอกจากนั้นครูอาจใช้หนังสืออื่นเป็นสื่อประกอบ หรือจากเอกสารที่ครูเตรียมเอง

2.5 การปรับปรุงการเรียนการสอน เป็นการพัฒนาครูผู้สอนให้ก้าวทันวิทยาการเทคโนโลยีใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการ และความก้าวหน้าของสังคม ธุรกิจ อุตสาหกรรม เป็นต้น

2.6 การฝึกงาน จุดมุ่งหมายของการฝึกงาน เป็นการให้นักเรียนนักศึกษาผู้จักนำเอาทฤษฎีมาประยุกต์ใช้กับชีวิตจริง ทั้งยังมุ่งให้ผู้เรียนได้เห็นปัญหาที่แท้จริงในสาขาวิชา และอาชีพนั้น เพื่อให้โอกาสผู้เรียน ได้เตรียมตัวที่จะออกไปเผชิญกับชีวิตจริงต่อไป

3. การจัดการเกี่ยวกับการเรียนการสอน เป็นการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกและส่งเสริมการจัดหลักสูตร และ โปรแกรมการศึกษาให้มีประสิทธิภาพและคุณภาพ ได้แก่

3.1 การจัดสื่อการเรียนการสอน เป็นสิ่งที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การศึกษาของนักเรียน นักศึกษา เน้นเครื่องมือและกิจกรรมให้ครูได้เลือกใช้ในการสอน

3.2 การจัดห้องสมุด เป็นที่รวมหนังสือ เอกสารสิ่งพิมพ์ และวัสดุอุปกรณ์ที่เป็นแหล่งวิทยาการให้นักเรียนนักศึกษาได้ศึกษาและค้นคว้าเพิ่มเติม

3.3 การนิเทศการสอน เป็นการช่วยเหลือแนะแนวครูให้เกิดการปรับปรุงแก้ไขปัญหาในการจัดการเรียนการสอน

4. การวัดผลและประเมินผล เป็นกระบวนการเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบและวิเคราะห์ผลการเรียน

ส่วน กมล ภูประเสริฐ (2544, หน้า 9-15) ได้กล่าวถึงขอบข่ายงานวิชาการว่าสถานศึกษาจะต้องมีขอบข่ายงานดังนี้ คือ งานหลักสูตร การเรียนการสอน การประเมินผลการเรียน การนิเทศภายใน การพัฒนาบุคลากรภายใน โรงเรียน งานวิจัยและพัฒนา งาน โครงการวิชาการอื่น ๆ งานระบบข้อมูลสารสนเทศและสารสนเทศทางวิชาการ การประเมินผลงานทางวิชาการของโรงเรียน/สถานศึกษา

ขอบข่ายการปฏิบัติงานวิชาการ พอสรุปได้ดังนี้

1. งานหลักสูตร มีการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับ

1.1 การวิเคราะห์หลักสูตรแกนกลางระดับประเทศ

1.2 การกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้

1.3 การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา

1.4 การจัดทำหน่วยการเรียนรู้

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
ห้องสมุดงานวิจัย
วันที่.....15 พ.ค. 2555.....
เลขทะเบียน.....245466.....
เลขเรียกหนังสือ.....

2. การจัดการเรียนการสอน ได้แก่ การจัดให้มีการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับ
 - 2.1 การรวบรวม การวิเคราะห์ และการกำหนดกิจกรรมที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
 - 2.2 การกำหนด การเตรียมการ และการจัดหาสื่อการเรียนการสอน
 - 2.3 การกำหนดวิธีการประเมินผลการเรียนในแต่ละหน่วยการเรียนรู้หรือรายวิชาตามแนวคิด ในปัจจุบันต้องการให้มีการประเมินผลการเรียนตามสภาพจริง
 - 2.4 การจัดทำแผนการสอน หรือแผนการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอนแต่ละคน
 - 2.5 การควบคุมดูแลและส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแผนการสอน หรือแผนการจัดการเรียนรู้ โดยการเข้มข้นเรียน หรือการประชุมปรึกษาหารือกันเป็นระยะ
 - 2.6 การร่วมกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการเรียนการสอน โดยการนิเทศภายใน การพัฒนาบุคลากร การส่งเสริมด้านสื่อการเรียนการสอน และการแสวงหาความช่วยเหลือจากแหล่งภายนอกสถานศึกษา
3. การประเมินผลการเรียน ได้แก่ การจัดให้มีการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับ
 - 3.1 การวิเคราะห์มาตรฐานการเรียนรู้ของหน่วยการเรียนรู้หรือรายวิชา และกิจกรรมการเรียนการสอน รวมทั้งการร่วมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เพื่อพิจารณาในการเตรียมการขั้นต่อไป ทั้งนี้ ต้องคำนึงถึงตัวบ่งชี้ที่กำหนดในมาตรฐานการเรียนรู้ด้วย
 - 3.2 การกำหนดวิธีการและเครื่องมือที่จะใช้ในการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ การเตรียมการในการสร้างเครื่องมือ และกำหนดวิธีการที่เป็นระบบ ในขั้นนี้ควรกำหนดช่วงเวลาในการประเมินผลการเรียนรู้ ระหว่างดำเนินการสอน การประเมินปลายภาคเรียนและปลายปี
 - 3.3 การควบคุมดูแลและส่งเสริมให้มีการประเมินผลการเรียนตามวิธีการและเครื่องมือที่ได้กำหนดไว้ รวมทั้งการดูแลให้มีการบันทึกผลการเรียนการสอน การบันทึก การสังเกต และการรวบรวมผลงานของนักเรียนตามช่วงเวลาที่กำหนดไว้อย่างสม่ำเสมอ
 - 3.4 การจัดทำหลักฐานการศึกษาตามที่กระทรวงกำหนดไว้
 - 3.5 การกำหนดรูปแบบ ระยะเวลาการรายงานผลการเรียนรู้ต่อสาธารณะและหน่วยงานต้นสังกัด
4. การนิเทศภายในสถานศึกษา ได้แก่ การจัดให้มีการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับ
 - 4.1 การทำความเข้าใจเกี่ยวกับการนิเทศภายใน ให้บุคลากรทุกคนร่วมกันรับผิดชอบในการนำสถานศึกษาไปสู่มาตรฐานการศึกษาร่วมกัน
 - 4.2 การกำหนดวิธีการและระยะเวลาการนิเทศภายใน
 - 4.3 การควบคุมดูแลและส่งเสริมให้มีการดำเนินการนิเทศภายในอย่างสม่ำเสมอ
 - 4.4 การร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยถือเป็นปัญหาของสถานศึกษาโดยส่วนรวม

5. การจัดการพัฒนาบุคลากรทางวิชาการ ได้แก่ การจัดให้มีการดำเนินการที่เกี่ยวข้อง
 - 5.1 การวิเคราะห์ปัญหาพร้อมกันเกี่ยวกับความรู้ความสามารถของบุคลากรในสถานศึกษา
 - 5.2 การกำหนดช่วงเวลาของการพัฒนาบุคลากรเป็นระยะ
 - 5.3 การควบคุมดูแลให้มีการดำเนินงานพัฒนาบุคลากรให้เป็นไปตามที่กำหนด
6. การวิจัยและพัฒนา ได้แก่ การจัดให้มีการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับ
 - 6.1 การทำความเข้าใจและส่งเสริมให้มีการวิจัยในชั้นเรียน เพื่อการพัฒนาการเรียนรู้อของผู้เรียน
 - 6.2 การร่วมกันกำหนดประเด็นปัญหาที่เป็นข้อขัดข้องร่วมกันในสถานศึกษา
 - 6.3 การควบคุมดูแลและส่งเสริมการดำเนินการวิจัยที่ได้กำหนดไว้

ได้กำหนดขอบข่ายของงานด้านวิชาการไว้ดังนี้

1. การบริหารจัดการเรียนรู้โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ
2. หลักการและรูปแบบการพัฒนาหลักสูตร
3. การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
4. หลักและแนวคิดเกี่ยวกับการนิเทศ
5. กลยุทธ์การนิเทศการศึกษา
6. การวางแผนและการประเมินผลการนิเทศการศึกษา
7. ระเบียบวิธีวิจัยทางการศึกษา
8. หลักการและเทคนิคการวัดและประเมินผลทางการศึกษา
9. สถิติและคอมพิวเตอร์เพื่อการวิจัย

สรุปได้ว่า ขอบข่ายงานวิชาการ โดยส่วนใหญ่แล้ว จะเกี่ยวข้องกับการพัฒนาทางด้านการเรียนการสอน การจัดการศึกษา เพื่อให้มีคุณภาพและเป็นไปตามมาตรฐานของสถานศึกษาที่ได้กำหนดไว้ และควรจะครอบคลุมงานสำคัญ อย่างน้อย 9 งาน คือ

1. แผนปฏิบัติการด้านวิชาการ
2. หลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้
3. การจัดกระบวนการเรียนการสอน
4. งานสื่อการเรียนการสอน
5. การนิเทศภายใน
6. การวัดผลและประเมินผล
7. การบริหารระบบข้อมูลสารสนเทศ

8. งานห้องสมุด

9. งานแนะแนว

สำหรับการศึกษาคั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ศึกษาการดำเนินงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา
ในขอบข่ายงานวิชาการ 4 งาน ดังนี้

1. หลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้
2. การจัดการเรียนการสอน
3. สื่อการเรียนการสอน
4. การนิเทศภายใน

หลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้

หลักสูตรเป็นองค์ประกอบอันสำคัญยิ่งอย่างหนึ่งของการจัดการศึกษา การจัดการศึกษา
ประเภทใดและระดับใดก็ตามจะขาดหลักสูตรไม่ได้ เพราะหลักสูตรเป็น โครงร่างที่กำหนดไว้ว่าจะ
ให้เด็กได้รับประสบการณ์ใดบ้างจึงจะเป็นประโยชน์ต่อเด็ก และสังคม หลักสูตรเป็นแนวทางที่จะ
สร้างความเจริญเติบโตให้แก่ผู้เรียน ดังนั้น ในการจัดการศึกษาที่จะบรรลุเป้าหมายได้นั้น ต้องอาศัย
หลักสูตรเป็นเครื่องมือนำไปสู่การบรรลุเป้าหมาย หลักสูตรจึงเปรียบเสมือนหัวใจสำคัญของการ
การศึกษา ซึ่งมีหน่วยงานและนักการศึกษา ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้คล้าย ๆ กัน ดังนี้

สุมิตร คุณานุกร (2518, หน้า 3) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร คือ
มวลดประสบการณ์ทั้งหลายให้เด็กได้เรียนเนื้อหาวิชา ทักษะ ทักษะคิด แบบพฤติกรรม และสิ่งแวดล้อม
เมื่อประมวลเข้าแล้วก็ประสบการณ์ที่ผ่านเข้าไปในการรับรู้ของเด็ก ถือว่าเป็นหลักสูตรทั้งสิ้น
และเป็นโครงการให้การศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความสามารถ และคุณลักษณะ
ที่สอดคล้องกับความมุ่งหมายทางการศึกษาที่กำหนดไว้

สำหรับ เอกชัย กีสุขพันธ์ (2527, หน้า 152) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า
หมายถึง ประมวลการจัดประสบการณ์ในการเรียนต่าง ๆ ให้กับผู้เรียน เพื่อให้ให้นักเรียนมีพัฒนาการ
ทางความรู้ ความสามารถ ทักษะ ทักษะคิด และค่านิยมต่าง ๆ เป็นไปตามความต้องการของสังคมและ
หลักสูตร

ในทำนองเดียวกัน สำลี รักสุทธี (2544, หน้า 10) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรว่า
มวลดประสบการณ์หรือกิจกรรมที่จัดให้แก่ผู้เรียนทั้งในและนอกห้องเรียน อันจะส่งเสริมให้ผู้เรียน
เกิดการเรียนรู้ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านความรู้ ความคิด เจตคติ และปฏิบัติในทิศทางที่พึงประสงค์

ขณะที่ คุษฎี พงศาสดร์ (2533, หน้า 137) ให้ความหมายว่า หลักสูตร คือ แผนการเรียน การสอนอันเป็นส่วนรวมของประเทศ ซึ่งไปสู่ความมุ่งหมายของแผนการศึกษาแห่งชาติ หลักสูตร จะประกอบไปด้วย จุดหมาย หลักการ โครงสร้าง จุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหารายวิชา สื่อการเรียน วิธีสอน และการประเมินผล

นอกจากนี้ อานาจ จันทรเป็น (2532, หน้า 3) ได้วิเคราะห์ความหมายของหลักสูตรไว้ ดังนี้

1. หลักสูตรในฐานะเป็นเนื้อหาและวิชาเนื้อหา เป็นการมองหลักสูตรว่าเป็นวิชาและ เนื้อหาวิชาที่ครูจะต้องสอนและนักเรียนจะต้องเรียน

2. หลักสูตรในฐานะที่เป็นประสบการณ์ซึ่ง หมายถึง ประสบการณ์ทั้งมวลที่ผู้เรียน ได้รับ ภายใต้อาณัติของโรงเรียนทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน

3. หลักสูตรในฐานะที่เป็นแผนของโอกาสการเรียนรู้ (แผนประสบการณ์) หลักสูตรที่ สมบูรณ์ควรประกอบไปด้วยแผนการหรือเจตนารมณ์ ซึ่งจุดเน้นจะไม่จำกัดอยู่เฉพาะที่จุดมุ่งหมาย และวัตถุประสงค์ แต่ยังรวมถึงองค์ประกอบอื่น ๆ ของหลักสูตร อันได้แก่ การนำหลักสูตร ไปใช้ หรือการสอน และการประเมินผล

4. หลักสูตรเป็นศาสตร์สาขาหนึ่งซึ่งการนำหลักสูตร ไปใช้ต้องดำเนินเป็นกระบวนการ โดยตระหนักในความสำคัญของผู้เรียนและให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นให้มากที่สุด

สำหรับ ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2535, หน้า 40 - 41) ได้ให้ความหมายของหลักสูตร ไว้ดังนี้

1. หลักสูตรเป็นศาสตร์ที่มีทฤษฎี หลักการ และการนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน ตามที่มุ่งหมายไว้

2. หลักสูตรเป็นระบบในการจัดการศึกษา โดยมีปัจจัยนำเข้า เช่น ครู นักเรียน วัสดุ อุปกรณ์ อาคารสถานที่ กระบวนการ ได้แก่ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผลผลิต คือ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความสำเร็จทางการศึกษา เป็นต้น

3. หลักสูตรเป็นแผนกิจกรรมการเรียนการสอนที่มุ่งประสงค์จะอบรมฝึกฝนผู้เรียนให้ เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้

ในขณะที่ ภิญญา สาทร (2526, หน้า 255) ให้ความหมายของหลักสูตรว่า หมายถึง บรรดาประสบการณ์ต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดให้แก่ผู้เรียนตามระดับชั้น ตามความต้องการของ นักเรียน ตามวัยของนักเรียน ตามความสนใจของนักเรียน และความต้องการของสังคม ทั้งนี้รวมทั้ง ประสบการณ์ที่จัดขึ้นทั้งภายในและภายนอกเวลาเรียนตามปกติในโรงเรียน

นอกจากนี้ เสริมศรี ไชยศรี (2528, หน้า 1) กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึง แผนการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วย เป้าหมายของการเรียนรู้ และจุดประสงค์ของการเรียนรู้ที่เฉพาะเจาะจงเป้าหมาย และจุดประสงค์เหล่านี้ จะเป็นเครื่องชี้แนวทางในการเลือกจัดเนื้อหา และจะบ่งชี้ถึงวิธีการจัดการเรียนการสอนรวมถึงการประเมินผลด้วย

ส่วน กระทรวงศึกษาธิการ (2534, หน้าคำนำ) ได้คาดหวังให้ผู้เรียนตามหลักสูตร ให้คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น และทำงานอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตให้พร้อมที่จะทำประโยชน์กับสังคมตามบทบาทหน้าที่ของตน และเน้นให้เกิดคุณลักษณะในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. การพัฒนาคน ได้แก่ มีความรู้พื้นฐาน มีสุขภาพกายใจสมบูรณ์ แก้ปัญหาเป็น เสียสละ และมุ่งพัฒนา

2. การพัฒนาอาชีพ ได้แก่ การทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ รักการทำงานและทำงานเป็น

3. การพัฒนาสังคม ได้แก่ การปฏิบัติหน้าที่ของตนต่อบ้าน ชุมชน ประเทศ และโลก

เช่นเดียวกัน กระทรวงศึกษาธิการ (2545, หน้า 9-10) ได้กล่าวถึง หลักสูตรสถานศึกษา ขึ้นพื้นฐานไว้ว่า เป็นหลักสูตรที่กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ในการพัฒนาผู้เรียนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 สำหรับผู้เรียนทุกคน ทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถปรับใช้ได้กับการจัดการศึกษาทุกรูปแบบ ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

สำหรับ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2553, หน้า 15) ได้นิยามความหมายของ หลักสูตร หมายถึง การประมวลความรู้และประสบการณ์ที่จัดขึ้น เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความสามารถ ทักษะ และคุณลักษณะตามที่กำหนดไว้ หลักสูตรจึงเป็นเสมือนแผนที่กำหนดทิศทางในการพัฒนาผู้เรียน ไปสู่มาตรฐานการเรียนรู้ ซึ่งเป็นเป้าหมาย และมีการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ เพื่อให้ทราบความก้าวหน้าของผู้เรียนในการพัฒนาไปสู่มาตรฐานที่กำหนด

องค์ประกอบของหลักสูตร

พนัส หันนาคินทร์ (2529, หน้า 220) กล่าวว่า หลักสูตรประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ส่วน ดังนี้

1. หลักการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตร
2. โครงสร้างหลักสูตร
3. เนื้อหาหลักสูตร
4. การนำหลักสูตรไปใช้

ส่วน สุมิตร คุณานุกร (2518, หน้า 9) มีความเห็นใกล้เคียงกันว่า องค์ประกอบหลักสูตร มี 4 ส่วน ได้แก่

1. ความมุ่งหมาย (Objectives)
2. เนื้อหา (Content)
3. การนำหลักสูตรไปใช้ (Curriculum Implementation)
4. การประเมินผล (Evaluation)

ในขณะที่ อัมภา บุญช่วย (2537, หน้า 18 - 20) สรุปรเกี่ยวกับองค์ประกอบของหลักสูตรว่า ควรมีอย่างน้อย 4 อย่าง ซึ่งต้องสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน สาระสำคัญขององค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบ มีดังนี้

1. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร คือ ความมุ่งหมายของการศึกษานั้นเอง การกำหนดความมุ่งหมายของหลักสูตรเป็นการตอบคำถามว่า จะจัดการศึกษาเพื่ออะไร หรือในการจัดการศึกษานั้น เราต้องการให้ผู้ได้รับการศึกษามีคุณลักษณะอย่างไร หรืออาจกล่าวโดยสรุปว่า ในการให้การศึกษานั้นต้องการให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมด้านใดบ้างจึงเป็นคนที่มีความค่าแก่สังคม โดยปกติการกำหนดจุดมุ่งหมายต้องคำนึงถึงปรัชญาของแต่ละสังคมเป็นหลักเกณฑ์เบื้องต้น

2. เนื้อหา คือ สาระที่เป็นความรู้ที่ประมวลหรือรวบรวมมา เพื่อจัดอย่างมีระบบระเบียบให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามที่ต้องการ เนื้อหาสาระและความรู้ของแต่ละวิชาจะประกอบไปด้วย สิ่งที่เป็นข้อมูลหรือข้อเท็จจริง แต่ในการนำหลักสูตรไปใช้ก็ไม่ควรสอนเฉพาะเนื้อหาที่เป็นสิ่งที่ควรรู้อย่างเดียว ควรเน้นเรื่องวิธีศึกษาหาความรู้ของวิชานั้น ๆ ด้วย ไม่ควรเลือกเนื้อหาที่เป็นสิ่งที่ควรรู้อย่างเดียว ควรเน้นเรื่องวิธีศึกษาหาความรู้ของวิชานั้น ๆ ด้วยการเลือกเนื้อหาของหลักสูตรนั้น ได้มาจากการวิเคราะห์ลักษณะความรู้และกระบวนการเรียนรู้ ควรมีความสำคัญและเชื่อถือได้ มีความสอดคล้องกับความเป็นจริงในสังคม มีความสมดุลระหว่างความกว้างและความลึก สามารถสนองความมุ่งหมายได้หลายด้าน สอดคล้องกับประสบการณ์ของนักเรียน และอยู่ในวิสัยที่นักเรียนจะสามารถเรียนรู้และนำไปประยุกต์ใช้ได้ สอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของนักเรียน

3. การนำหลักสูตรไปใช้ หมายถึง กระบวนการจัดกิจกรรมและประสบการณ์การเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ในการเลือกและการจัดกระบวนการเรียนการสอนให้บรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตรนั้น จะต้องรู้ว่าอะไรที่ควรจัดให้ผู้เรียนและอะไรที่ควรจัดแทนกันได้บ้าง ผู้เรียนจะเรียนรู้ได้มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ เช่น ความแตกต่างระหว่างบุคคล ช่วงเวลาเรียน ความสนใจในวิชาที่เรียน เป็นต้น ดังนั้น ในการจัดการเรียนการสอน

จึงต้องคำนึงถึงผู้เรียนและควรให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วม ได้ลงมือกระทำเอง แสวงหาคำตอบด้วยตนเอง กิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์ดังกล่าว

4. การประเมินผล การประเมินผลขึ้นอยู่กับองค์ประกอบที่หนึ่ง คือ จุดมุ่งหมาย ถ้าไม่มีจุดมุ่งหมายก็จะไม่สามารถประเมินผลได้ ในการประเมินผลนั้นจะต้องประเมินให้ได้ว่า ประสบการณ์ทั้งหมดที่จัดแก่ผู้เรียนมีความยากง่าย ช้ำซ้อน และจัดลำดับไว้เหมาะสมมากน้อยเพียงใด ผู้เรียนได้พัฒนาการด้านต่าง ๆ มากน้อยเพียงใด อย่างไรก็ตาม การประเมินผลควรง่ายและสะดวกต่อการเรียนการสอน มีแบบบันทึกที่เหมาะสมกับจุดมุ่งหมายสำหรับการบันทึกที่จำเป็น ซึ่งผลที่ได้จะเป็นข้อมูลย้อนกลับในการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรต่อไป

จากที่กล่าวมาอาจสรุปได้ว่า หลักสูตรเป็นหลักและหัวใจสำคัญของการจัดการเรียนการสอน เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของการศึกษา เป็นทั้งศาสตร์ที่มีทฤษฎี หลักการ เป็นระบบในการจัดการศึกษา และเป็นแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่จัดทำขึ้นเพื่อแสดงจุดหมาย การจัดการเนื้อหาสาระ กิจกรรม และประมวลประสบการณ์ในแต่ละโปรแกรมการศึกษา มุ่งประสงค์จะอบรมฝึกฝน เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ตามจุดมุ่งหมายที่ได้กำหนดไว้ โดยองค์ประกอบของหลักสูตรนั้น ต้องประกอบด้วยองค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญ อย่างน้อย 4 ส่วน คือ จุดหมาย เนื้อหาวิชา การนำหลักสูตรไปใช้ การประเมินผล ซึ่งจะช่วยให้ผู้บริหารสามารถนำไปใช้สร้างหลักสูตรของสถานศึกษาให้ครอบคลุม และจัดการศึกษาให้เหมาะสมได้

การนำหลักสูตรไปใช้

การนำหลักสูตรไปใช้เป็นขั้นตอนสำคัญ เป็นกระบวนการดำเนินงาน และกิจกรรมต่าง ๆ ในการนำหลักสูตรสถานศึกษาไปสู่การจัดการเรียนการสอนเพื่อให้บรรลุจุดหมายของหลักสูตร มีนักการศึกษาหลายท่านกล่าวถึง การนำหลักสูตรไปใช้ดังนี้

พิสมัย ถิระแก้ว (ม.ป.ป., หน้า 10) ในส่วนการนำหลักสูตรไปใช้ เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญยิ่ง เพราะเป็นกิจกรรมที่แปลงหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุจุดหมาย และกิจกรรมที่สำคัญ ผู้สอนจึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน หลักสูตรจะเกิดผลสัมฤทธิ์หรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับตัวครูเป็นสำคัญ หากครูได้ศึกษาหลักสูตรจนเข้าใจ และสามารถนำไปดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นอย่างดีแล้วก็จะยอมทำให้หลักสูตรนั้นเกิดผลสัมฤทธิ์

สำหรับ อำภา บุญช่วย (2537, หน้า 17 - 18) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตร โดยกล่าวสรุปได้ดังนี้

1. เป็นเอกสารทางราชการหรือบัญญัติของรัฐบาล เพื่อให้บุคคลที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นสถาบันการศึกษาของรัฐบาลหรือเอกชน ดังนั้น หลักสูตรจึงเปรียบเสมือนคำสั่งหรือข้อบังคับของทางราชการชนิดหนึ่ง
2. เป็นเกณฑ์มาตรฐานทางการศึกษาเพื่อควบคุมการเรียนการสอนในสถาบันระดับต่าง ๆ รวมทั้งเป็นเกณฑ์มาตรฐานอย่างหนึ่ง ในการจัดสรรงบประมาณ บุคลากร อาคารสถานที่ และวัสดุอุปกรณ์ทางการศึกษาของรัฐบาลให้แก่โรงเรียน
3. เป็นแผนการดำเนินงานของนักบริหารการศึกษาที่ต้องอำนวยความสะดวก ควบคุม ดูแล และติดตามประเมินผล ให้เป็นไปตามนโยบายการจัดการศึกษาของรัฐบาล
4. เป็นแผนการปฏิบัติงานหรือเครื่องชี้แนวทางในการปฏิบัติงานของครู เพราะหลักสูตรจะเสนอแนะจุดมุ่งหมาย การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผลการเรียนการสอน ซึ่งครูควรจะต้องปฏิบัติอย่างจริงจัง
5. เป็นเครื่องมือของรัฐ ในอันที่จะพัฒนาคน และพัฒนากำลังคน ซึ่งจะเป็ตัวจักรสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชาติตามแผนของรัฐบาล
6. เป็นเครื่องชี้ถึงความเจริญของชาติ เพราะการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน ถ้าประเทศชาติใดมีหลักสูตรที่เหมาะสม ทันสมัย และมีประสิทธิภาพ ก็จะทำให้คนในประเทศของตนมีคุณภาพ

สำหรับการนำหลักสูตรไปใช้ หมายถึง กระบวนการจัดกิจกรรมและประสบการณ์ การเรียนรู้ ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ในการเลือกและการจัดกระบวนการเรียนการสอน ให้บรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตรนั้น จะต้องรู้ว่าอะไรที่ควรจัดให้ผู้เรียนและอะไรจะจัดแทนกันบ้าง ผู้เรียนจะเรียนรู้ได้มากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ เช่น ความแตกต่างระหว่างบุคคล ช่วงเวลาเรียน ความสนใจในวิชาที่เรียน ดังนั้น ในการจัดการเรียนการสอนจึงต้องคำนึงถึงผู้เรียน และควรให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วม ได้ลงมือกระทำเอง แสวงหาคำตอบด้วยตนเองเป็นกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์ดังกล่าว กิจกรรมและประสบการณ์ควรมีลักษณะดังนี้ คือ ช่วยให้ผู้บรรลุจุดมุ่งหมาย ทำให้ผู้เรียนเกิดเจตคติที่ดี ผู้เรียนสามารถทำได้ และก่อให้เกิดประโยชน์หลายด้าน

ในส่วนของการนำหลักสูตรไปใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพ และประสิทธิผลอย่างสูงสุดนั้น จำเป็นต้องทำความเข้าใจแก่ครูผู้ทำการสอน ดังนี้

1. การศึกษาเอกสารหลักสูตร เช่น การกำหนดนโยบาย เป้าหมาย และวัตถุประสงค์ของหลักสูตรแม่บท แผนการสอน คู่มือครู กำหนดการสอน

2. การจัดครูเข้าสอนประจำชั้น การจัดตารางสอน การควบคุมกำกับดูแลการปฏิบัติงานของครู

3. การศึกษาหาความต้องการของชุมชน สังคม และสถาบันระดับสูง ตลอดจนความต้องการของผู้เรียนเพื่อนำมาวางแผนการพัฒนาปรับปรุงหลักสูตร

4. การศึกษาทรัพยากร เช่น ทรัพยากรบุคคล อาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ ตลอดจนถึงงบประมาณต่าง ๆ

5. การนิเทศติดตามผล ให้คำแนะนำในการเรียนการสอนของครู

6. การวัดผลประเมินผล การจัดทำเครื่องมือวัดผลประเมินผล การกำหนดกฎเกณฑ์การวัดผล การนำผลมาวิเคราะห์ และนำผลที่ได้ไปประเมิน ปรับปรุงการเรียนการสอน

นอกจากนี้ สวงวน สิทธิเลิศอรุณ (2523, หน้า 85) กล่าวว่า การนำหลักสูตรไปใช้ หมายถึง ผู้บริหาร โรงเรียนและครู นำเอาโครงการของหลักสูตรที่เป็นรูปเล่มไปปฏิบัติให้เกิดผล ซึ่งได้แก่ การตีความต่าง ๆ ที่มีในหลักสูตร ต้องจัดเตรียมพร้อมให้เพียงพอ สำหรับคู่มือการใช้หลักสูตร ประมวลการสอน โครงการ หนังสือ แบบเรียน และคู่มือครู

ในขณะที่ วิชัย ราษฎร์ศิริ (2526, หน้า 21 - 22) ได้กล่าวถึงการนำหลักสูตรไปใช้ว่า การนำหลักสูตรไปใช้ หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ของผู้บริหารและครู นำหลักสูตรไปปฏิบัติให้เกิดผลแก่ผู้เรียนในโรงเรียน มีกิจกรรมที่สำคัญ 3 กิจกรรม คือ การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรไปสู่การสอน เป็นการจัดทำวัสดุหลักสูตร อันประกอบด้วย เอกสารหลักสูตรชนิดต่าง ๆ และอุปกรณ์การสอนที่จำเป็นต้องใช้ประกอบการเรียนการสอน ซึ่งควรให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น ส่วนการจัดเตรียมของต่าง ๆ เช่น บุคลากร สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ และบริการต่าง ๆ เพื่อเอื้ออำนวยให้การใช้หลักสูตรสัมฤทธิ์ผล เป็นหน้าที่ของผู้บริหาร โรงเรียน โดยตรงและเป็นกิจกรรมที่เป็นหัวใจของการนำหลักสูตรไปใช้ คือ การสอน

ส่วน วิชัย วงศ์ใหญ่ (2521, หน้า 140) กล่าวว่า การนำหลักสูตรไปใช้เป็นขั้นตอนหนึ่งในการพัฒนาหลักสูตรซึ่งจะดำเนินการสำเร็จได้ตามเป้าหมายหรือไม่นั้น ผู้บริหารหรือครูผู้สอนต้องรู้จักหลักการและวิธีใช้ของหลักสูตร การรู้หลักการของหลักสูตรในฐานะผู้ใช้ย่อมแตกต่างจากผู้สร้างหรือผู้พัฒนาหลักสูตร แต่ละคนต้องศึกษาให้เข้าใจว่าตนอยู่ในฐานะใดของการพัฒนาหลักสูตรและระดับใดด้วย

นอกจากนี้ ก่อ สวัสดิ์พานิชย์ (2513, หน้า 12) ได้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับการใช้หลักสูตร และเห็นความสำคัญของครูด้วยว่า การเขียนหลักสูตรนั้นเป็นงานที่ยากนัก และจะเขียนให้สวยงามอย่างไรก็เขียนได้ แต่การนำหลักสูตรไปสอนให้เกิดผลเป็นเรื่องที่ยากเป็นอย่างยิ่ง เพราะการที่จะ

สอนให้ได้ผลตามหลักสูตรนั้น ต้องอาศัยแบบเรียนที่ดี ต้องอาศัยอุปกรณ์การสอนและต้องอาศัยครู ซึ่งต้องมีความรู้ความสามารถที่จะสอนวิชานั้น ๆ ด้วย

สำหรับ สงัด อุทรานันท์ (2532, หน้า 260) ได้กล่าวเกี่ยวกับการนำหลักสูตร ไปใช้ว่าเป็น ขั้นตอนของการนำหลักสูตร ไปใช้สู่การเรียนการสอนในห้องเรียน ได้แก่ การจัดเอกสารประกอบ หลักสูตร การเตรียมบุคลากร การบริหารและบริการหลักสูตร และการนิเทศการใช้หลักสูตร

เช่นเดียวกับ อำนาจ จันทร์แป้น (2532, หน้า 6 - 7) ได้กล่าวถึงการนำหลักสูตรไปใช้ว่าเป็น ความรับผิดชอบของโรงเรียน โดยเฉพาะความรับผิดชอบของครูผู้สอนที่ก่อให้เกิดปฏิบัติการจริงตามเจตนารมณ์หรือข้อกำหนดต่าง ๆ การนำหลักสูตรไปใช้จะสำเร็จลุล่วงไปได้ ต้องอาศัย ส่วนประกอบใหญ่ ๆ 3 ประการ คือ ตัวครู ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงที่จะทำให้การสอนมีประสิทธิภาพ และเป็นผู้ที่มีความกระตือรือร้นในการที่จะปรับปรุงการเรียนการสอนของตน ผู้บริหารซึ่งเกี่ยวข้อง ในการสนับสนุนช่วยเหลือ นิเทศและแผนงานที่ได้มีการออกแบบอย่างมีระบบ รวมทั้งแผนงานนั้น จะต้องสอดคล้องกับสภาพปัญหา ความต้องการ และข้อจำกัดต่าง ๆ ด้วย

ภารกิจที่สำคัญในการนำหลักสูตรไปใช้ประกอบด้วย

1. การศึกษาวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน ปัญหา ความต้องการ และทรัพยากร
2. การกำหนดแผนการสอน (การวางแผน, การแปลงหลักสูตร)
3. การปฏิบัติตามแผนการสอน (การสอน)
4. การจัดปัจจัยและสภาพต่าง ๆ

งานด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้นั้น เป็นงานที่มีความสำคัญและจำเป็น อย่างยิ่ง บุคลากรที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนี้เป็นอย่างดี เพื่อที่จะสามารถนำไปพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากที่นักการศึกษาได้กล่าวถึง หลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ พอจะสรุปได้ว่า หลักสูตรจะประกอบไปด้วย กระบวนการต่าง ๆ ที่ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียน รวมไปถึง เนื้อหาวิชา ประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมทางการเรียนที่จัดให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้นักเรียนมีพัฒนาการทางความรู้ ความสามารถ ทักษะคิด และค่านิยมต่างๆ เป็นไปตามความต้องการของสังคม

หลักสูตรนับว่ามีความสำคัญและถือได้ว่า หลักสูตรเป็นหลักและหัวใจของการจัดการเรียน การสอน เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ความรู้ความเข้าใจของครู เรื่อง หลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ จึงจำเป็นต้องศึกษาให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ ซึ่งจะทำให้การจัดการศึกษาดำเนินไปด้วยดีทั้งแก่ผู้เรียน และช่วยให้ครูผู้สอนได้มีทิศทางสามารถกำหนดสิ่งที่จะต้อง สอนอีกด้วย การดำเนินงานหลักสูตรให้ประสบผลสำเร็จนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้บริหารสถานศึกษา

จะต้องมีความรู้ความเข้าใจเรื่องหลักสูตรเป็นอย่างดี เพื่อจะได้แนะนำครูให้เข้าใจ เมื่อทำการนิเทศการศึกษาภายในแก่ครูในสถานศึกษา อันจะทำให้สามารถปฏิบัติงานด้านหลักสูตรได้ผลดียิ่งขึ้น

การจัดการเรียนการสอน

การจัดการเรียนการสอน เป็นจุดมุ่งหมายของสถานศึกษาเพื่อที่จะให้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ การจัดและดำเนินงานด้านการเรียนการสอนให้ได้ผลดี จะต้องมีการวางแผนการบริหารงาน ด้วยความร่วมมือของบุคลากรในสถานศึกษา โดยเฉพาะครูผู้สอน ซึ่งเป็นตัวจักรสำคัญที่จะทำให้การเรียนการสอนมีคุณภาพ ดังนั้น นับว่างานการเรียนการสอนเป็นกิจกรรมที่สำคัญยิ่งในการบริหารงานวิชาการที่ผู้บริหารต้องดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิดกับครูผู้สอน ผู้บริหารสถานศึกษากับครูผู้สอน ต้องทำความเข้าใจหลักการ จุดหมาย โครงสร้างและแนวการดำเนินงานของหลักสูตร เพราะถือว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เป็นกระบวนการใช้หลักสูตรที่ครูผู้สอนกับนักเรียนได้ใกล้ชิดกัน ปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน และเป็นกระบวนการที่นำหลักสูตรไปใช้ เพื่อพัฒนาผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งมีนักวิชาการได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนไว้ดังนี้

กมล ภูประเสริฐ (2535, หน้า 152) ได้กล่าวถึง การจัดการเรียนการสอนไว้ว่า เป็นการปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูผู้สอนกับนักเรียน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสัมฤทธิ์ผลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

สำหรับ สุนีย์ ภูพันธ์ (2546, หน้า 231) ได้กล่าวถึงการจัดการเรียนการสอนไว้ว่า เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนซึ่งจัดขึ้น โดยครู เพื่อสนองเจตนารมณ์ของหลักสูตร จึงเป็นส่วนหนึ่งของการนำหลักสูตร ไปสู่การปฏิบัติโดยแท้จริง

ส่วน สุวิทย์ มูลคำ และ อรทัย มูลคำ (2546, หน้า 7 - 8) ได้กล่าวถึงการจัดกิจกรรมและการเรียนการสอนไว้ว่า กิจกรรมและการทำงานอันจะนำไปสู่การพัฒนาผู้เรียนครบทุกด้าน โดยจะต้องจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย การที่ผู้สอนจะจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายได้นั้น ผู้สอนจะต้องมีความรู้หรือการวางแผนการจัดการเรียนรู้ที่ดีได้

ขณะที่ สุมิตร ภูณานุกร (2518, หน้า 137) ให้ความเห็นว่า การจัดการเรียนการสอน หมายถึง การกระทำกิจกรรมที่เกี่ยวกับการจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยวิธีต่าง ๆ เป็นการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาการไปตามเป้าหมายของหลักสูตรที่ต้องการ ดังนั้น การจัดการเรียนการสอน จึงเป็นกระบวนการที่ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนร่วมมือกันทำอย่างไรจึงจะให้นักเรียนได้รับความรู้ ความสามารถจนมีประสบการณ์ชีวิตที่มีคุณค่า เพื่อจะได้เป็นพลเมืองดีของสังคม ด้วยเหตุนี้ การเรียนการสอนจึงถือเป็นภารกิจที่สำคัญที่สุดของสถานศึกษาหรือกล่าวได้ว่า เป็นหัวใจของกิจกรรมทั้งหมด

ในทำนองเดียวกัน กนก จันทร์ขจร (2532, หน้า 125) ได้ให้ความเห็นว่า การจัดการเรียนการสอน ต้องเน้นนักเรียนเป็นสำคัญ หมายถึง ให้นักเรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ ให้นักเรียนเรียนรู้ด้วยการกระทำ ความรู้สึกจากกิจกรรมการเรียนการสอนที่นักเรียนได้ทดลอง ได้ปฏิบัติ ได้สังเกตจากของจริง ได้ทำงานร่วมกัน ได้ทำงานด้วยตนเองทำให้ได้ความรู้จริงถึงประสบการณ์ชีวิตจริง การจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนมีความจำเป็นต้องใช้วิธีการใหม่ ใช้สื่อ โสตทัศนูปกรณ์ วิทยาการต่าง ๆ และอุปกรณ์ช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้มากที่สุด อย่างไรก็ตาม การจัดการเรียนการสอน ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องปรึกษาหารือและวางแผนนโยบายร่วมกับครูผู้สอน และมีเป้าหมายของการปรับปรุงการเรียนการสอน การจัดครูเข้าสอน การให้บริการครูผู้สอนในด้านสื่อการสอน เทคโนโลยีต่าง ๆ ที่จะช่วยส่งเสริมในการจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

สำหรับการจัดการเรียนการสอน โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางหรือผู้เรียนสำคัญที่สุดนั้น ทิศนา แคมมณี (2542, หน้า 4 - 5) กล่าวว่า การให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง หมายถึง การให้ผู้เรียนเป็นจุดสนใจหรือเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ โดยครูจะต้องให้โอกาสผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้นั้นให้มาก ๆ ซึ่งการมีส่วนร่วมนั้นจะต้องมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น ตื่นตัว ตื่นใจ มีใจจดใจจ่อและผูกพันกับสิ่งที่ทำ ซึ่งสอดคล้องกับคณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (ม.ป.ป., หน้า 37) ที่กล่าวว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด เป็นกระบวนการการเรียนรู้ที่มุ่งให้ประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน ให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ ให้ผู้เรียนมีทักษะในการแสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย ผู้เรียนสามารถนำวิธีการเรียนรู้ไปใช้ในชีวิตจริงได้ และเป็นการจัดที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนเพื่อพัฒนาผู้เรียน

ในขณะที่ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2542, หน้า 2 - 3) ได้กล่าวถึง การพัฒนาการเรียนการสอนว่า ครูเป็นปัจจัยสำคัญในกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน ด้วยการคิดค้นหาวิธีการและทดลองใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ โดยการนำกระบวนการวิจัยในชั้นเรียนมาใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอนให้มีคุณภาพได้ เพราะการวิจัยเป็นการศึกษาค้นคว้าหาความจริงอย่างเป็นระบบ ช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในงานการเรียนการสอน และช่วยพัฒนาความรู้ความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ของครูให้มีประสิทธิภาพ เริ่มต้นด้วยการปฏิบัติงาน การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์สถานการณ์ที่ประสบอยู่แล้วทำการศึกษา กำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาคด้วยวิธีการหรือเครื่องมือต่าง ๆ ผลที่ได้ก็คือ การปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอนที่มั่นคง เป็นการแก้ปัญหาที่มีผลต่อการพัฒนาการเรียนการสอนได้อย่างเป็นระบบด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์

ส่วน ชาญชัย อาจินสมาจาร (2537, หน้า 62 - 65) ได้กล่าวถึงความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการจัดการเรียนการสอน ขึ้นอยู่กับกลยุทธ์การสอนที่เหมาะสมซึ่งจุดมุ่งหมายจะเปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการของสังคม ดังนั้น กลยุทธ์การสอนจึงต้องเปลี่ยนแปลงไปตามจุดมุ่งหมายทางการศึกษา โครงสร้างของเนื้อหาและประสบการณ์การเรียนรู้ โดยยึดความต้องการเป็นฐาน (Need - Based) ซึ่งกลยุทธ์การสอนที่ยึดเอาชั้นเรียนเป็นหลักประกอบด้วย

1. จุดประสงค์ในการสอน ควรระบุได้อย่างชัดเจนเพราะจะทำให้สามารถสื่อความหมายได้ โดยปราศจากความกำกวม สามารถทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ได้วางไว้ จุดมุ่งหมายจะต้องเหมาะสม ทั้งด้านเนื้อหาและประสบการณ์การเรียนรู้ ประกอบด้วยมิติทางการเรียน 3 มิติ คือ ด้านความรู้ (Cognitive) ด้านความซาบซึ้ง (Affective) และด้านทักษะ (Psychomotor)

2. เนื้อหาของหลักสูตร จะต้องสัมพันธ์กับจุดประสงค์ในการเรียนการสอน และกลยุทธ์การสอนจะขึ้นอยู่กับธรรมชาติของเนื้อหาหลักสูตร กลยุทธ์การสอนอย่างหนึ่งอาจจะเหมาะสมกับวิชาหนึ่ง ในขณะที่กลยุทธ์การสอนอีกวิธีจะเหมาะสมกับอีกวิชา เพื่อให้กลยุทธ์การสอนมีประสิทธิภาพ จะมีการเชื่อมโยงอย่างเหมาะสม ระหว่างเนื้อหากับวิธีการสอน วิธีการสอนจะมีความหมายก็ต่อเมื่อสัมพันธ์กับเนื้อหาและสภาพของชั้นเรียน ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องบูรณาการวิชาต่าง ๆ ด้วยการพัฒนาเป็นหน่วยสหสัมพันธ์วิชาขึ้น เพื่อประหยัดเวลาสอนและทำให้การจัดการเรียนการสอน มีความหมายมากขึ้น เนื้อหาจะต้องสัมพันธ์กับชีวิต และความต้องการของผู้เรียนด้วย

3. กิจกรรมการเรียนการสอนในชั้นเรียน ครูผู้สอนจะต้องเลือกประสบการณ์เรียนรู้ทางสังคม เศรษฐกิจ ของผู้เรียนจากชั้นเรียน กิจกรรมการเรียนการสอนจะต้องสัมพันธ์กับชีวิตของผู้เรียน และบรรยากาศของสถานศึกษา ประสบการณ์การเรียนรู้จะต้องเหมาะสมกับสภาพชั้นเรียน บทบาทของครูผู้สอน ในการก่อให้เกิดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับสภาพชั้นเรียนจะมีประโยชน์อย่างมากต่อกลยุทธ์การสอน

4. ความแตกต่างระหว่างบุคคล ในการเลือกกลยุทธ์การสอนที่เหมาะสมจะต้องนำเอาความสามารถของผู้เรียนเข้าพิจารณาด้วย ความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียนจำเป็นต้องหา กลยุทธ์การสอนที่แตกต่างกันไปด้วย เช่น เทคนิคการเรียนการสืบสวนสอบสวนจะเหมาะกับนักเรียนที่สติปัญญาค่อนข้างดี ส่วนเด็กที่การเรียนอยู่ระดับค่อนข้างอ่อน ควรใช้เทคนิคสื่อความหมาย โดยตรง ดังนั้น กลยุทธ์การสอนแต่ละแบบจึงต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน เป็นสำคัญ

5. ทรัพยากรในการใช้กลยุทธ์การสอนใด ๆ สิ่งที่ต้องคำนึงถึงก็คือ ทรัพยากรที่มีให้ เพราะถ้าปราศจากทรัพยากรแล้ว ครูผู้สอนก็อาจมาใช้กลยุทธ์การสอนได้ ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของกลยุทธ์การสอนใด ๆ จึงขึ้นอยู่กับว่ามีทรัพยากรมาสนับสนุนเป็นสำคัญ

6. พฤติกรรมก่อนการเรียนรู้ของผู้เรียน ในการใช้กลยุทธ์การสอนในชั้นเรียน สิ่งที่จะต้องตระหนักถึงก็คือ พฤติกรรมก่อนการเรียนรู้ของผู้เรียนต่อจุดมุ่งหมายการเรียนการสอน เพื่อให้จุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนประสบความสำเร็จ ผู้สอนอาจจะใช้เทคนิคการสอนเป็นรายบุคคลและแนวทางของการเรียนรู้เพื่อรู้ (Mastery Learning Approaches)

7. บรรยากาศ การเลือกกลยุทธ์การสอนที่เหมาะสมขึ้นอยู่กับบรรยากาศในโรงเรียนและในชั้นเรียนด้วย บรรยากาศจะมีบทบาทอย่างสำคัญ ในการกำหนดการเลือกกลยุทธ์การสอน เพราะว่าบรรยากาศในโรงเรียนจะเกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพของครูผู้สอนและพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน

8. ความเหมาะสมกับอายุ ความสามารถ และความสนใจของผู้เรียนเป็นการยอมรับโดยทั่วไปว่า กลยุทธ์การสอนจะต้องเหมาะสมกับอายุ ความสามารถ ความสนใจของผู้เรียน พฤติกรรมของผู้เรียนจะตั้งอยู่บนพื้นฐานของความต้องการทางด้านกาย และทางด้านอารมณ์ ซึ่งจะพัฒนาไปพร้อม ๆ กับอายุ มีความสนใจซึ่งประกอบอยู่ในพฤติกรรมของผู้เรียน และมีขั้นตอนของพัฒนาการไปตามลำดับขั้นของพัฒนาการมนุษย์ มีตัวจูงใจที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการกระทำถ้าครูผู้สอนรู้จักเอาใจใส่ต่อความต้องการ อายุ ตัวจูงใจ และความสามารถของผู้เรียน การเรียนการสอนในชั้นเรียนจึงควรมีกิจกรรมประเภทต่าง ๆ เพื่อสนองต่อลักษณะต่าง ๆ ของเด็ก ตามที่กล่าวไว้แล้วข้างต้น

9. สิ่งแวดล้อมสำหรับการเรียนรู้ที่ดี เป็นองค์ประกอบที่จำเป็นต่อกลยุทธ์การสอนที่มีประสิทธิผล ผู้เรียนที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่ถูกสุขลักษณะ ย่อมไม่มีความตั้งใจในการทำกิจกรรม ดังนั้น ห้องเรียนจึงควรจัดให้ดี มีแสงสว่างเพียงพอ จัดที่นั่งเป็นระเบียบเรียบร้อย เหมาะสำหรับการทำกิจกรรมต่าง ๆ นอกจากนี้ บุคลิกภาพของครูผู้สอนยังมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาสิ่งแวดล้อมสำหรับการเรียนรู้ในชั้นเรียนเป็นอย่างยิ่ง

10. การวิจัยและการพัฒนา มีความจำเป็นอย่างรีบด่วน เนื่องจากการวิจัยเพื่อแก้ปัญหาในการเรียนการสอน และผลการพัฒนาเทคนิคและวิธีการสอน ย่อมช่วยให้ครูผู้สอนค้นพบการปฏิบัติงานเพื่อให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด การศึกษาเกี่ยวกับแรงจูงใจการเรียนรู้ การพัฒนาบุคลิกภาพ และคุณลักษณะพฤติกรรมของผู้เรียน จะต้องได้รับการสนับสนุนอย่างถูกวิธี การปรับปรุงหลักสูตรเป็นกิจกรรมที่ต้องทำอย่างต่อเนื่อง เมื่อมีการพัฒนาหลักสูตรจำเป็นที่จะต้องศึกษาถึงกระบวนการนำหลักสูตรออกไปใช้ กล่าวโดยสรุปก็คือ การวิจัยและการพัฒนาควรจะเป็นกระบวนการอย่างต่อเนื่องกับการพัฒนากลยุทธ์การสอนที่เหมาะสม

สำหรับบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาเกี่ยวกับกิจกรรมการจัดการเรียนการสอนนั้น กิติมา ปรีดีคิลิก (2532, หน้า 61) กล่าวว่า ผู้บริหารมีหน้าที่โดยตรงที่จะทำให้มีการจัดการเรียน

การสอนที่เหมาะสม มีการสอนที่ถูกต้อง ตลอดจนถึงอำนวยความสะดวกในการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ โดยให้มีการจัดแผนการเรียน การจัดแบบเรียน การจัดห้องสมุด การจัดคู่มือครู

ในขณะที่ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2536, หน้า 167) ได้กำหนดภารกิจของผู้บริหารโรงเรียนในการปฏิบัติงานวิชาการด้านการเรียนการสอนไว้ดังนี้ คือ จัดห้องเรียนให้เหมาะสมกับจำนวนนักเรียน จัดห้องเรียนรายวิชา จัดครูเข้าสอนประจำวิชา ตรวจสอบการจัดตารางสอนให้มีเวลาเรียนให้ครบตามที่หลักสูตรกำหนด จัดทำเอกสารคู่มือให้เพียงพอ กำกับควบคุมการปฏิบัติหน้าที่ของครูให้เต็มเวลาเต็มความสามารถ ให้ความช่วยเหลือในการแก้ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน เชื่อมห้องเรียน จัดครูเข้าสอนแทน

ในทำนองเดียวกัน กองพัฒนาบุคคล สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2536, หน้า 5) ได้กล่าวถึงบทบาทของผู้บริหารที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน ดังนี้

1. จัดให้มีแผนการสอนทุกชั้น ทุกกลุ่มประสบการณ์ ผู้บริหารต้องเป็นผู้นำและกระตุ้นให้ครูจัดทำแผนการสอนและนำแผนการสอนไปใช้ด้วย
2. จัดห้องเรียนให้เหมาะสมและสอดคล้องกับจำนวนนักเรียน รวมถึงการจัดวัสดุ ครุภัณฑ์และสิ่งอำนวยความสะดวกให้เพียงพอตามความจำเป็น
3. จัดสถานที่ อุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ และห้องพิเศษ เพื่อสนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ ตามสภาพความพร้อมของโรงเรียน
4. ตรวจสอบการจัดตารางสอนให้เหมาะสมกับเวลาและสอดคล้องกับอัตราเวลาเรียนในหลักสูตรทุกกลุ่มประสบการณ์ ทุกชั้นเรียนและให้มีตารางสอนรวมของโรงเรียนด้วย
5. จัดทำหรือจัดหาเอกสารหลักสูตรและแบบพิมพ์ต่าง ๆ ที่สนับสนุนการสอน เช่น แผนการสอน คู่มือครู ให้เพียงพอตามความต้องการ
6. จัดครูประจำชั้น ครูประจำวิชาให้เหมาะสม โดยคำนึงถึงความรู้ความสามารถและประสบการณ์ หากไม่สามารถดำเนินการได้ให้สมัครใจ ทั้งนี้ ให้คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดกับนักเรียน
7. ติดตามการจัดการเรียนการสอนของครู โดยตรวจแผนการสอนหรือบันทึกการสอนของครูอย่างสม่ำเสมอ
8. เชื่อมชั้นเรียนหรือสังเกตการณ์สอน โดยกำหนดเป็นปฏิทินปฏิบัติงานไว้
9. จัดครูเข้าสอนแทนครูที่ขาดหรือครูไม่มาปฏิบัติงาน โดยมีการบันทึกมอบหมายงานหรือบันทึกรายงานผลการปฏิบัติงานเป็นลายลักษณ์อักษร
10. ติดตามช่วยเหลือพิเศษ ช่วยแก้ปัญหาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนให้แก่ครู ให้ขวัญและกำลังใจในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตร

11. เป็นผู้นำให้ครูปรับปรุงการสอน ให้รู้จักใช้เทคนิคและวิธีการสอนแบบต่าง ๆ และเลือกกิจกรรมการสอน โดยคำนึงถึงสภาพความพร้อมของนักเรียน โรงเรียน ชุมชนและสิ่งแวดล้อม จะเห็นได้ว่างานจัดการเรียนการสอน เป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญยิ่งที่ผู้บริหารสถานศึกษา จะต้องดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิดกับครูผู้สอน ผู้บริหารสถานศึกษากับครูผู้สอนต้องทำความเข้าใจหลักการ จุดหมาย โครงสร้าง และแนวทางการดำเนินการหลักสูตร เพราะถือว่าการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เป็นกระบวนการใช้หลักสูตรที่ครูกับนักเรียนใกล้ชิดกัน ปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน การจัดการเรียนการสอนตามจุดเน้นของหลักสูตร กระทรวงศึกษาธิการ (2534) ให้คำนึงถึงเรื่องต่อไปนี้

1. จัดการเรียนการสอน โดยเน้นกระบวนการต่าง ๆ เพื่อที่จะนำความรู้และประสบการณ์ ที่ได้จากการเรียน ไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต จะต้องให้ผู้เรียน ได้ฝึกปฏิบัติจริง จนเกิดทักษะ และเกิดความชื่นชมที่ได้ปฏิบัติ กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ กระบวนการแสวงหาความรู้ กระบวนการฝึกทักษะ กระบวนการจัดการ เป็นต้น

2. จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ยืดหยุ่นได้ตามเงื่อนไข และสภาพความต้องการของท้องถิ่น โดยประยุกต์เข้ากับสภาพปัญหา ความต้องการของท้องถิ่นหรือชุมชน เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์จากการเรียนรู้ของท้องถิ่น และเพื่อปลูกฝังให้ผู้เรียนมีความรักและความผูกพันกับท้องถิ่นของตนด้วย

3. จัดการเรียนการสอน โดยเน้นการเรียนรู้ที่มีความหมายต่อผู้เรียนในให้มากที่สุด โดยยึดหลักผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และฝึกให้เรียนรู้ด้วยตนเอง

นอกจากนั้น สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2530) ได้เสนอแนะถึงวิธีการจัดการเรียนการสอน โดยมีหลักปฏิบัติดังนี้ คือ

1. กระบวนการเรียนการสอนมีความสำคัญเท่ากับเนื้อหา ครูต้องคำนึงถึงกระบวนการเรียนหรือวิธีเรียนเป็นสิ่งสำคัญที่สุด เพื่อให้นักเรียนคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น พร้อมทั้งปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้

2. นักเรียนเป็นผู้แสดง ครูเป็นผู้กำกับในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนครูเป็นผู้ดำเนินการกิจกรรมการสอน โดยใช้แผนการสอน คู่มือครู และสื่อการเรียนการสอนต่าง ๆ เป็นแนวทาง และเครื่องมือ เพื่อให้นักเรียนได้ปฏิบัติหรือเกิดการเรียนรู้ต่อไป

3. นักเรียนค้นหาความรู้ สรุปลงและตัดสินใจด้วยตนเอง ครูต้องรู้จักสร้างกระบวนการคิด กระบวนการหาคำตอบด้วยตนเอง รู้จักเหตุผล เลือกลงและตัดสินใจอย่างถูกต้อง

4. การเรียนรู้กับภาคปฏิบัติควบคู่กับภาคทฤษฎี โดยมีเวลาให้เหมาะสมกัน

5. วิธีการสอนอย่างหลากหลายวิชา ครูควรเลือกวิธีการสอนให้เหมาะสมกับเนื้อหา จุดประสงค์ ควรมีการประชุมปรึกษาหารือกับเพื่อนครู ศึกษานิเทศก์ เกี่ยวกับวิธีการเรียนการสอน ต่าง ๆ เพื่อหาแนวทางพัฒนา ปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

6. เน้นกระบวนการกลุ่ม มุ่งให้นักเรียนทำงานเป็นกลุ่มหรือทำงานร่วมกัน โดยถือว่า นักเรียนร่วมกันทำ ร่วมกันแก้ปัญหา ร่วมกันรับผลที่เกิดขึ้น การทำงานเป็นกลุ่มจัดเป็นการฝึกนิสัย และปลูกฝังคุณธรรมหลายอย่าง และต้องส่งเสริมให้ทุกคนได้แสดงออกอย่างเต็มที่ตามวิถีชีวิตแบบ ประชาธิปไตย

สำหรับ กนก จันทร์ขจร (2532) กล่าวว่า ครูผู้สอนที่ดี จะต้องค้นหาวิธีการสอนแบบต่าง ๆ ไว้ล่วงหน้า พิจารณากำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนว่าจะทำอะไร จะอธิบาย หรืออภิปราย จะแบ่งกลุ่มทำงาน หรือให้ผู้เรียนค้นคว้าอะไร อย่างไร ในแผนการสอนรายวิชาจะบอกวิธีได้อย่างไร ย่นย่อ กิจกรรมการเรียนการสอนที่ให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ ต้องหาวิธีการให้นักเรียนมีส่วนร่วม ได้ปฏิบัติมากที่สุด ครูผู้สอนจะต้องวิเคราะห์เนื้อหาวิชาและจุดประสงค์ จัดหาสื่อให้นักเรียน ให้นักเรียนเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมการเรียนการสอนและได้เรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ ครูควรเปลี่ยน บทบาทจากครูผู้กระทำเองมาเป็นผู้ประสานกิจกรรมและชี้แนะให้นักเรียนปฏิบัติ

ขณะที่ กษมา วรวรณ ณ อุทธยา (2539, หน้า 8) ได้เสนอยุทธศาสตร์ในการพัฒนา กระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนไว้ 9 ประการ คือ

1. การจัดการเรียนการสอนให้ยึดหยุ่นตามเหตุการณ์และสภาพท้องถิ่น โดยให้ท้องถิ่น พัฒนาหลักสูตร และสื่อการเรียนการสอน ในส่วนที่เกี่ยวกับท้องถิ่นตามความเหมาะสม

2. จัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางให้สอดคล้องกับความสนใจและ สภาพชีวิตจริงของผู้เรียน และให้โอกาสเท่าเทียมกันในการพัฒนาตนเองตามความสามารถ

3. จัดการเรียนการสอนให้มีความสัมพันธ์เชื่อมโยง หรือบูรณาการ ทั้งภายในกลุ่ม ประสบการณ์และระหว่างกลุ่มประสบการณ์ให้มากที่สุด

4. การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการคิดอย่างมีเหตุผล และสร้างสรรค์

5. จัดการเรียนการสอนโดยเน้นให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริงให้มากที่สุด และเน้นให้เกิด ความคิดรวบยอดในกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ

6. จัดให้มีการศึกษา ติดตาม และแก้ไขข้อบกพร่องของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง

7. ให้สอดคล้องการอบรมด้านจริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ ในการจัดการเรียน การสอนและกิจกรรมต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ

8. ในการส่งเสริมค่านิยมที่ระบุไว้ในจุดหมาย ต้องปลูกฝังค่านิยมพื้นฐาน เช่น ขยัน ซื่อสัตย์ ประหยัด อดทน มีวินัย รับผิดชอบ ฯลฯ ควบคู่ไปด้วย

9. จัดสภาพแวดล้อมและสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และการปฏิบัติของผู้เรียน นอกจากนี้ ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2544, หน้า 151 - 163) ได้กล่าวเกี่ยวกับงานการจัด และการดำเนินการด้านการเรียนการสอนไว้ ดังนี้

1. การจัดประมวลการสอน หลักสูตรได้กำหนดรายวิชาไว้ จึงเป็นหน้าที่ของสถานศึกษา ที่จะต้องเร่งดำเนินการ โดยการร่วมมือจากฝ่ายวิชาการและครูอาจารย์ ในการจัดทำประมวล การสอนเป็นรายวิชา ซึ่งในบางสถานศึกษา จะเรียกประมวลการสอนว่า โครงการสอนการจัดทำ ประมวลการสอนหรือโครงการสอนนี้จะวางเป็นภาคการศึกษา โดยเฉพาะวิชาที่มีหน่วยกิต และสามารถเรียนจบในแต่ละภาคการศึกษา ด้วยเหตุนี้ ประมวลการสอนจึงเริ่มจากการวางแผนระยะยาว เป็นภาคการศึกษา แล้วจึงเป็นการวางแผนระยะสั้น เช่น รายสัปดาห์ เป็นต้น สถานศึกษาสามารถ ที่จะจัดตามความเหมาะสม แต่เมื่อรวมแล้วก็จะได้ครบตามที่หลักสูตรกำหนด

2. การจัดแผนการสอน สถานศึกษาต้องจัดแผนการเรียนให้สอดคล้องกับหลักสูตร เพื่อให้ผู้เรียนมีโอกาสเลือกเรียนได้ตามความถนัด ตามความสนใจ และตามความสามารถ แผนการเรียนเป็นการกำหนดรายวิชาให้เรียน มีวิชาบังคับ วิชาเลือกและวิชาเลือกเสรีอย่างมี จุดหมาย เป็นหน้าที่ของฝ่ายวิชาการที่จะต้องศึกษาโครงสร้างหลักสูตร รายวิชาต่าง ๆ ในหลักสูตร ให้เข้าใจโดยละเอียด

3. การจัดตารางสอน ตารางสอนเป็นการกำหนดวิชา และเวลาที่จะเรียน โดยละเอียด ประจำวันตลอดสัปดาห์

4. การจัดชั้นเรียน การจัดชั้นเรียนในระดับการศึกษาขั้นต้น จะแบ่งกลุ่มนักเรียนได้ดังนี้

4.1 การจัดกลุ่มตามความรู้ความสามารถของนักเรียน

4.2 การจัดแบ่งตามรายชื่อ โดยคละกันตามบัญชีรายชื่อ

4.3 จัดตามวิชาที่เป็นความสามารถพิเศษของนักเรียนที่ลงทะเบียนเรียน

4.4 จัดแบบผสมผสาน

5. การจัดครูอาจารย์เข้าสอน การจัดครูอาจารย์เข้าสอนเป็นงานของฝ่ายวิชาการพิจารณา ตามความเหมาะสมและถูกต้อง จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการจัดครูเข้าสอน

6. การสอนซ่อมเสริม การสอนซ่อมเสริมเป็นกรณีพิเศษ นอกเหนือไปจากการสอนแบบ แผนปกติ เพื่อแก้ไขข้อบกพร่องของนักเรียน

7. การเลือกตำราเรียน ตำราเรียนหรือแบบเรียนเป็นอุปกรณ์การสอนที่สำคัญ โดยทั่วไป สถานศึกษาจะใช้ตำราเรียนที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้ใช้ นอกเหนือจากนั้น เรียกว่า หนังสือ

อ่านประกอบ ซึ่งสถานศึกษาจะใช้หรือไม่ใช้ก็ได้ กระทรวงศึกษาธิการ ไม่บังคับการศึกษาในบางระดับ

8. คู่มือครูในงานวิชาการ เป็นเครื่องมือช่วยครูอาจารย์ที่จะได้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานด้านวิชาการในสถานศึกษา เป็นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น เป็นไปตามจุดมุ่งหมายหลักของหลักสูตร

9. การจัดทำคู่มือแก่นักเรียนนักศึกษา เป็นเอกสารที่สถานศึกษาจัดทำเพื่อแจกให้นักเรียนนักศึกษา โดยเฉพาะนักเรียนนักศึกษาใหม่ในวันลงทะเบียน เพื่อเป็นแนวทางให้นักเรียนนักศึกษาได้เข้าใจถึงหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การปฏิบัติตนได้ถูกระเบียบของสถานศึกษาในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับนักเรียนนักศึกษา โดยทั่วไปสถานศึกษาจะจัดพิมพ์ขึ้นเป็นรายปี

10. การจัดห้องศูนย์ควบคุมการเรียนการสอนทางวิชาการ ห้องที่จัดขึ้นไม่ใช่ห้องเรียนของนักเรียนนักศึกษา แต่เป็นห้องที่เป็นศูนย์กลางเกี่ยวกับข่าวสาร และสารสนเทศของงานด้านวิชาการในสถานศึกษา

ดังนั้น จุดมุ่งหมายหลักของสถานศึกษา อยู่ที่การจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ งานการจัดการเรียนการสอนมีหลายงาน ได้แก่ การจัดประมวลการสอน การจัดทำแผนการเรียน การจัดทำตารางสอน การจัดชั้นเรียน การจัดครูอาจารย์เข้าสอน การสอนซ่อมเสริม การเลือกตำราเรียน การจัดทำคู่มือด้านวิชาการ การจัดทำคู่มือแก่นักเรียนนักศึกษา และการจัดห้องศูนย์ควบคุมการเรียนการสอน การพัฒนาครูอาจารย์ การปรับปรุงการเรียนการสอน สถานศึกษาควรวางแผนปฏิบัติงานเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษาของตนเอง โดยพิจารณาจากนโยบายกระทรวงศึกษาธิการ

จากที่ได้กล่าวมาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน สรุปได้ว่า การจัดการเรียนการสอนเป็นจุดมุ่งหมายหลักของโรงเรียน เพื่อให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง คนดี มีความสุข และมีคุณธรรม จริยธรรม อยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างเป็นปกติสุข ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้ที่อำนวยความสะดวก คอยแนะนำช่วยเหลือ ให้ความรู้และให้การสนับสนุน สื่อ วัสดุการเรียนการสอน เพราะนอกเหนือจากการจัดการเรียนการสอนแล้ว ครูยังจำเป็นต้องนำเทคโนโลยี และนวัตกรรมทางการศึกษามาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้และประสบการณ์ที่กว้างขวางยิ่งขึ้น ซึ่งผู้บริหารสถานศึกษา ควรส่งเสริมเอาใจใส่ กำกับดูแล รวมทั้งคอยให้กำลังใจแก่ครู ให้ครูผู้สอนได้ปฏิบัติการสอน เพื่อเพิ่มพูนประสิทธิภาพทางการเรียนของผู้เรียนให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรต่อไป

สื่อการเรียนการสอน

สื่อการเรียนการสอน เป็นวัสดุประกอบหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอนนับเป็นสิ่งที่มีความหมายอย่างมากในการเรียนการสอน เพราะเป็นสิ่งที่อำนวยความสะดวก ช่วยเป็นตัวกลางให้การสื่อสารระหว่างผู้สอนและผู้เรียนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ มีนักการศึกษาหลายท่าน ได้ให้ความหมายของสื่อการเรียนการสอนไว้ ดังนี้

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2544, หน้า 207) ได้กล่าวว่า สื่อการสอน (Instruction Media) หมายถึง สิ่งที่น่าความรู้ไปสู่ผู้เรียน อยู่ในรูปของสิ่งพิมพ์ หรือไม่ใช่สิ่งพิมพ์ก็ได้ สื่อการสอนที่ไม่ใช่สิ่งพิมพ์ก็คือ สื่อประเภทโสตทัศนอุปกรณ์ (Audio - Visual Aids) หมายถึง วัสดุ เครื่องมือ อุปกรณ์ และวิธีการทางโสตทัศนศึกษา

สำหรับ กิดานันท์ มลิทอง (2540, หน้า 79) ได้ให้ความหมายของ สื่อการสอน ไว้ว่า สิ่งใดก็ตามที่บรรจุข้อมูลเพื่อให้ผู้ส่งและผู้รับ สามารถสื่อสารกันได้ตรงตามวัตถุประสงค์ เมื่อมีการนำสื่อมาใช้ในการเรียนการสอนจึงเรียกว่าสื่อการสอน (Instruction Media) หมายถึง สื่อชนิดใดก็ตามไม่ว่าจะเป็นเทปบันทึกเสียง สไลด์ วิทยุ โทรทัศน์ วิทยุทัศน์ แผนภูมิ ภาพนิ่ง ฯลฯ ซึ่งบรรจุเนื้อหาเกี่ยวกับการเรียนการสอน สิ่งเหล่านี้เป็นวัสดุอุปกรณ์ทางกายภาพที่นำมาใช้ในเทคโนโลยีทางการศึกษา เป็นสิ่งที่ใช้เป็นเครื่องมือหรือช่องทาง สำหรับการสอนของผู้สอนส่ง ไปถึงผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนสามารถเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายที่ผู้สอนวางไว้ได้เป็นอย่างดี

ส่วน อัมภา บุญช่วย (2537, หน้า 99) กล่าวว่า สื่อ (Media) หมายถึง ตัวกลางที่ช่วยในการถ่ายทอดเรื่องราว ข่าวสาร ความรู้ เหตุการณ์ แนวความคิด สถานการณ์ ฯลฯ ที่ผู้ส่งสารต้องการส่งไปยังผู้รับ ส่วนสื่อการเรียนการสอน หมายถึง การนำวัสดุ อุปกรณ์ และวิธีการมาเป็นตัวกลางในการให้การศึกษาคือให้ความรู้แก่ผู้เรียน

ขณะที่ จินตนา ไบกาชุย (มปป., หน้า 11) ได้ให้ความหมายของสื่อการเรียนการสอน หมายถึง วัสดุหรือเครื่องมือที่จัดทำขึ้น ซึ่งมีข้อมูลเนื้อหาสาระที่เป็นประโยชน์ต่อประสบการณ์การเรียนรู้ สำหรับนำไปใช้ในกระบวนการเรียนการสอนของครูและนักเรียนให้เป็นไปตามหลักสูตรกำหนด สื่อการเรียนการสอนเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งที่ใช้ประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เนื้อหา เกิดทักษะกระบวนการและความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ อันจะนำไปสู่จุดหมายของหลักสูตร

นอกจากนี้ อารมณ์ ใจเที่ยง (2540, หน้า 215) กล่าวถึง สื่อ คือวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการเรียน ต้องสอดคล้องกับเนื้อหาสาระในบทเรียน เพื่อช่วยเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งต้องมีความสอดคล้องต่อตัวผู้ใช้ มีลักษณะที่แปลกน่าสนใจและสำคัญทั้งครูและผู้เรียนสามารถจัดหา จัดทำร่วมกัน ซึ่งอาจหาได้ในท้องถิ่น

ดังนั้น พอสรุปได้ว่า สื่อการเรียนการสอน เป็นวัสดุ อุปกรณ์ หรือสิ่งต่าง ๆ ที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ง่ายขึ้น และช่วยให้กระบวนการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นด้วย เพราะสื่อเหล่านั้นจะเป็นตัวกลางที่ใช้ในกระบวนการเรียนการสอน เพื่อให้ครูและนักเรียนเข้าใจสิ่งที่ถ่ายทอดซึ่งกันและกัน ส่งผลให้ผู้เรียนเข้าใจบทเรียนได้ง่ายขึ้น ได้ผลตามจุดหมายของการเรียนการสอน

ลักษณะและรูปแบบของสื่อการเรียนการสอน

ในการเรียนการสอนนั้น นับว่าต้องอาศัยสื่อการเรียนการสอนมาใช้เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ทั้งนี้เพื่อเป็นหลักในการจัดสื่อและวิธีการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับสภาพผู้เรียนที่มีความแตกต่างหลากหลาย จึงต้องเข้าใจถึงลักษณะและรูปแบบของสื่อการเรียนการสอนเพื่อให้ใช้ได้เหมาะสมให้สภาพการเรียนการสอน ดังที่ กระทรวงศึกษาธิการ (2545, หน้า 21 - 22) ได้กล่าวเกี่ยวกับสื่อการเรียนรู้อีกว่า การเรียนรู้ของเด็กจะเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ และเรียนรู้ได้จากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งเรียนรู้ทุกประเภท รวมทั้งจากเครือข่ายการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่รอบตัวและในระบบสารสนเทศ มาใช้ในการเรียนรู้ โดยใช้วิจารณญาณในการเลือกใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ โดยเฉพาะหนังสือเรียน ควรมีเนื้อหาสาระครอบคลุมตลอดช่วงชั้น สื่อสิ่งพิมพ์ควรจัดให้มีอย่างเพียงพอ ทั้งนี้ ควรให้ผู้เรียนสามารถยืมได้จากศูนย์สื่อ หรือห้องสมุดของสถานศึกษา

ลักษณะของสื่อการเรียนรู้ที่จะนำมาใช้จัดการเรียนรู้ ควรมีความหลากหลายทั้งสื่อธรรมชาติ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อเทคโนโลยี และสื่ออื่น ๆ ซึ่งช่วยส่งเสริมให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างมีคุณค่า น่าสนใจ ชวนคิด ชวนติดตาม เข้าใจง่ายและรวดเร็วขึ้น รวมทั้งกระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักวิธีการแสวงหาความรู้ เกิดการเรียนรู้อย่างกว้างขวาง ลึกซึ้งและต่อเนื่องตลอดเวลา เพื่อให้การใช้สื่อการเรียนรู้เป็นไปตามแนวการจัดการเรียนรู้ และพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง สถานศึกษาหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและผู้ที่มีหน้าที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ควรดำเนินการ ดังนี้

1. จัดทำและจัดหาสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้เป็นสื่อการเรียนรู้
2. ศึกษา ค้นคว้า วิจัย เพื่อพัฒนาสื่อการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้

ของผู้เรียน

3. จัดทำและจัดหาสื่อการเรียนรู้ สำหรับการศึกษาค้นคว้าของผู้เรียน และสำหรับเสริมความรู้ของผู้สอน

4. ศึกษาวิธีการเลือก และการใช้สื่อการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ มีความเหมาะสมหลากหลายและสอดคล้องกับการเรียนรู้ ธรรมชาติของสาระการเรียนรู้ และความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน

5. ศึกษาวิธีการวิเคราะห์และประเมินคุณภาพมาตรฐานสื่อการเรียนรู้ที่จัดทำขึ้นเองและที่เลือกนำมาใช้ประกอบการเรียนรู้ โดยมีการวิเคราะห์และประเมินสื่อการเรียนรู้ที่ใช้อยู่กันอย่างสม่ำเสมอ

6. จัดหาหรือจัดให้มีแหล่งการเรียนรู้ ศูนย์สื่อการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพในสถานศึกษา และในชุมชน เพื่อการศึกษา ค้นคว้า แลกเปลี่ยน ประสบการณ์เรียนรู้ และพัฒนาสื่อการเรียนรู้

7. จัดให้มีเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อเชื่อมโยงและแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ระหว่างสถานศึกษา ท้องถิ่น ชุมชน และสังคมอื่น

8. จัดให้มีการกำกับ ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานเกี่ยวกับสื่อ และการใช้สื่อการเรียนรู้เป็นระยะ ๆ

สำหรับ สมเชาว์ เนตรประเสริฐ (2543) กล่าวถึง สื่อการเรียนรู้เป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญที่จะทำให้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ครบถ้วนสมบูรณ์ สื่อการสอน เป็นเสมือนสะพานเชื่อมระหว่างครูผู้สอนและเนื้อหาสาระที่ครูเตรียมเพื่อถ่ายทอดไปสู่ตัวผู้เรียน หากองค์ประกอบของสื่อขาดไป ก็ไม่มีช่องทางใดที่จะถ่ายทอดมวลประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียนได้ เพราะฉะนั้น สื่อคือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีความเหมาะสมในการที่จะนำความรู้ ประสบการณ์จากครูไปสู่ผู้เรียน โดยสื่อวัสดุ ได้แก่ สื่อที่ผลิตได้ง่าย โดยใช้วัสดุต่าง ๆ เช่น รูปภาพ แผนภูมิ แผ่นพับ สื่ออุปกรณ์ คือ บรรดาเครื่องมือต่าง ๆ เป็นต้นว่า สื่อของจริง หุ่นจำลอง สไลด์ วิกิพีเดีย ซีดีรอม คอมพิวเตอร์ ส่วนวิธีการ ได้แก่ เทคนิคเฉพาะ เช่น การจัดกิจกรรมต่าง ๆ เกมการศึกษา ศูนย์การเรียนรู้ การทดลองทัศนศึกษา สถานการณ์จำลอง แหล่งเรียนรู้ในชุมชน จะเห็นได้ว่า ในแต่ละเทคนิควิธีการ สามารถสร้างกิจกรรมต่าง ๆ ได้หลายกิจกรรม ครอบคลุมเนื้อหาสาระอย่างกว้างขวาง ประเด็นสำคัญผู้สอนต้องวางแผนกำหนดเป้าหมายในสิ่งที่ต้องการใช้ให้ชัดเจน การใช้สื่อการสอนอย่างสร้างสรรค์เป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการปฏิรูปการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญอย่างแท้จริง แม้ผู้สอนบางคนอาจมองว่า สื่อการสอนจะทำให้ครูผู้สอนลดบทบาทลงไป แต่ผู้เรียนจะเป็นผู้รับบทบาทสูงขึ้น และเป็นเป้าหมายสำคัญของชาติที่ระบุนไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย หมวดว่าด้วยเรื่องการศึกษา

นอกจากนั้น ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2546, หน้า 207 - 211) กล่าวเพิ่มเติมโดยสรุปได้ว่า รูปแบบของการจัดสื่อการสอนในสถานศึกษามีอยู่ 2 รูปแบบ คือ

1. รวมงานสื่อทุกชนิด ทั้งสิ่งพิมพ์และไม่ใช้สิ่งพิมพ์ไว้ด้วยกัน ในกรณีเช่นนี้ จะรวมห้องสมุดและหน่วยงาน โสตทัศนูปกรณ์เข้าไว้รวมกัน มีการบริหารงานและบริการเป็นหน่วยงานเดียวกัน เรียกชื่อแตกต่างกันไป เช่น ศูนย์สื่อการศึกษา สำนักวิทยบริการ เป็นต้น

2. แยกเป็นเอกเทศ เป็นการแยกหน่วยงานห้องสมุดออกจากหน่วยงานทางโสตทัศนูปกรณ์ มีสถานที่ งบประมาณ และการบริหาร ตลอดจนบริการที่แยกจากกัน.

ในทำนองเดียวกัน กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2546, หน้า 30 - 31) ได้กล่าวว่า สื่อการเรียนการสอน เป็นสื่อหรือตัวกลางที่ถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนเนื้อหา ประสบการณ์ แนวคิด ทักษะ และเจตคติระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน โดยเน้นบทบาทของผู้เรียนที่เป็นผู้กระทำหรือใช้สื่อ เพื่อให้เกิดความรู้ ทักษะ กระบวนการ และความรู้สึคนึกคิดต่าง ๆ บรรลุมาตรฐานของการเรียนรู้

ประเภทของสื่อการเรียนการสอน สามารถจำแนกได้ 5 ประเภท คือ

1. สื่อการพิมพ์ เป็นสื่อที่ใช้ระบบการพิมพ์ เช่น หนังสือเรียน คู่มือ หนังสือเสริมประสบการณ์ ฯลฯ
2. สื่อวัสดุอุปกรณ์ เป็นสื่อสิ่งของต่าง ๆ เช่น ของจริง หุ่นจำลอง แผนภูมิ แผนที่ ตาราง สถิติ กราฟ ฯลฯ
3. สื่อโสตทัศนูปกรณ์ เป็นสื่อที่นำเสนอด้วยเครื่องมืออุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น ภาพเคลื่อนไหว แถบเสียง แถบบันทึกภาพ สื่อประเภทอื่น ๆ อาทิ สื่อมัลติมีเดีย ฐานข้อมูล คอมพิวเตอร์ ฯลฯ
4. สื่อกิจกรรม เป็นสื่อประเภทวิธีการที่ใช้ในการฝึกปฏิบัติ ฝึกทักษะ ซึ่งต้องใช้กระบวนการคิด การปฏิบัติ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้ของผู้เรียน เช่น เกม เพลง บทบาทสมมติ แบบทดสอบ แผนการสอน ใบความรู้ ใบงาน ฯลฯ
5. สื่อบริบท เป็นสื่อที่ส่งเสริมการเรียนการสอน ได้แก่ สภาพแวดล้อมและสถานการณ์ต่าง ๆ เช่น ห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ แหล่งวิทยบริการ หรือแหล่งเรียนรู้อื่น ๆ อาทิ บุคคล ห้องสมุด ชุมชน สังคม วัฒนธรรม เครือข่ายคอมพิวเตอร์ ฯลฯ

นอกจากแหล่งเรียนรู้ข้างต้นแล้ว ผู้เรียนสามารถศึกษาหาความรู้ได้จากภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ในบ้าน ในสถานที่ต่าง ๆ ภาษาที่ใช้ในคอมพิวเตอร์ ซึ่งได้จากการไปทัศนศึกษาตามสถานที่ต่าง ๆ ด้วย

ในขณะที่ อบรม สนิทपाल และ กุญชลี องค์กริพร (2524, หน้า 93 - 98) ได้จำแนกประเภทของสื่อการสอนออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. สื่อประเภทวัสดุ (Software) บางครั้งเรียกว่า สื่อเล็ก (Small Media) เป็นสื่อที่ทำหน้าที่เก็บความรู้ในลักษณะของภาพ เสียง ละตัวอักษรในรูปแบบต่าง ๆ ที่ผู้เรียนสามารถใช้เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ วัสดุที่ใช้ประกอบการเรียนการสอนนี้ จำแนกออกเป็น 2 ประเภท คือ

- 1.1 วัสดุที่เสนอเรื่องราวหรือความรู้ได้ด้วยตัวของมันเอง โดยไม่ต้องอาศัยเครื่องมือหรืออุปกรณ์ใด ๆ ในการนำเสนอเรื่องราวได้ กระดานชอล์ก กระดานผ้าดำ โปสเตอร์ ภาพเขียน ภาพถ่าย แผนภาพ แผนภูมิ กราฟ การ์ตูน ของจริง ของจำลอง บัตรคำ หนังสือเรียน เป็นต้น

1.2 วัสดุที่ต้องอาศัยเครื่องมือกลไก (Software) เป็นตัวนำเสนอเรื่องราวหรือความรู้ ได้แก่ แผ่นเสียง เทปบันทึกเสียง ฟิล์มสตริป เทปบันทึกภาพ

2. สื่อประเภทเครื่องมือ หรือ วัสดุทัศนูปกรณ์ (Hardware) บางครั้งเรียกว่า สื่อใหญ่ (Big Media) ซึ่งเป็นตัวกลางหรือทางผ่านของความรู้ที่จะถ่ายทอดไปยังครูและนักเรียน ต้องอาศัยวัสดุมาใส่ในตัวของมัน สื่อประเภทนี้ ได้แก่ เครื่องฉายภาพยนตร์ เครื่องบันทึกเสียง เครื่องฉายข้ามศีรษะ เครื่องรับโทรทัศน์ โทรทัศน์วงจรปิด เครื่องเล่นแผ่นเสียง

3. สื่อประเภทเทคนิคหรือวิธีการ (Technique or Method) หมายถึง กิจกรรมทุกอย่างที่ครูหรือนักเรียนจัดขึ้น ทั้งในและนอกห้องเรียน ในบางครั้งการเรียนการสอนต้องอาศัยเทคนิคบางประการเข้าช่วยจึงทำให้การเรียนได้ผลดี จะใช้เพียงวัสดุหรือเครื่องมือ อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้ง 2 อย่างก็ยังไม่เพียงพอ ต้องอาศัยสื่อการสอนต่อไปนี้ คือ การเล่นเกมและหุ่น การแสดงบทบาทสมมติ การสาธิต การศึกษานอกสถานที่ การแสดงนิทรรศการ การทดลอง นิทรรศการ รายการโทรทัศน์ รายการวิทยุ

นอกจากนั้น สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2553, หน้า 10) กล่าวถึง สื่อการเรียนรู่ว่า ในการจัดการเรียนรู้ เน้นให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง โดยการใช้สื่อการเรียนรู้ที่หลากหลาย ได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อบุคคล ภูมิปัญญา แหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่น ชุมชน และแหล่งเรียนรู้อื่น ๆ ผู้เรียน ครู สามารถพัฒนาสื่อการเรียนรู้ขึ้นเอง หรือนำสื่อต่าง ๆ ที่มีอยู่ใกล้ตัว และข้อมูลสารสนเทศที่เกี่ยวข้องมาใช้ในการเรียนรู้ โดยใช้ วิจัยพิจารณาในการเลือกใช้สื่อต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างมีคุณค่า น่าสนใจ ชวนคิด ชวนติดตาม เข้าใจง่าย เป็นการกระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักแสวงหาความรู้ เกิดการเรียนรู้อย่างกว้างขวาง ลึกซึ้งและต่อเนื่องตลอดเวลา

ทำนองเดียวกัน ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ และคารณี คำวังนัง (2545, หน้า 11-12) ได้กล่าวถึง สื่อการเรียนรู่ว่า สื่อการเรียนรู้ มิได้มีความหมายเฉพาะสื่อที่ครู และนักเรียนนำมาใช้ในกระบวนการเรียนการสอนในห้องเรียนที่เรียกว่า สื่อการเรียนการสอนเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึง ทุกสิ่งทุกอย่างรอบตัวผู้เรียน ไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ สิ่งของ เหตุการณ์หรือความคิดก็ตาม ขึ้นอยู่ว่าเราเรียนรู้จากสิ่งนั้น ๆ หรือนำสิ่งเหล่านั้นเข้ามาสู่การเรียนรู้ของเราหรือไม่

นอกจากนั้น จริยา เหนียนเฉย (2546, หน้า 14-15) ได้กล่าวถึงสื่อว่า สื่อการสอน หมายถึง การนำสื่อมาใช้ในการเรียนการสอน โดยตรง ซึ่งหมายถึง การนำวัสดุ เครื่องมือและวิธีการ มาเป็นสะพานเชื่อมโยงความรู้ เนื้อหาไปยังผู้เรียนได้ เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจในสิ่งที่ถ่ายทอด ซึ่งกันและกัน ได้ผลตรงตามจุดมุ่งหมาย

บทบาทของสื่อในกระบวนการเรียนการสอนปัจจุบัน พบว่า ช่วยให้การเรียนรู้ง่ายขึ้น ประหยัดเวลา สื่อการสอนช่วยถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดเห็นระหว่างครูและนักเรียน โดยลึบยาก สามารถเรียนรู้ได้มากขึ้น ทำให้นักเรียนรู้จักอภิปรายแสดงความคิดเห็น สื่อการเรียนมีความจำเป็น ในการสอน เพราะสังคมมีการเปลี่ยนแปลงความรู้ใหม่ ๆ เกิดขึ้นมาก ทำให้ครูต้องสอนเนื้อหาวิชา มากขึ้น จำนวนนักเรียนเพิ่มมากขึ้น สื่อการสอนมีความสำคัญในการสอนที่เน้นเอกัตบุคคลให้มี ประสิทธิภาพ นักเรียนมีภูมิหลังและความพร้อมที่แตกต่างกัน ครูต้องรู้จักใช้สื่อการสอนและ เทคนิคที่จะทำให้นักเรียนมีความสนใจในบทเรียน และเกิดประสิทธิภาพในการเรียน ดังนั้น สื่อจึงมีบทบาทต่อการเรียนการสอนดังนี้

1. ช่วยให้คุณภาพการเรียนรู้ดีขึ้น เพราะผู้เรียนเกิดความเข้าใจเป็นรูปธรรมชัดเจน
2. ช่วยให้นักเรียนเรียนรู้ได้ในปริมาณมากขึ้น ในเวลาที่กำหนดไว้
3. ช่วยให้ผู้เรียนสนใจ และมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในกระบวนการเรียนการสอน
4. ช่วยให้ผู้เรียนจำ สร้างความประทับใจและการเรียนรู้ มีความคงทน
5. ช่วยส่งเสริมการคิดและการแก้ปัญหาในกระบวนการเรียน
6. ช่วยให้ผู้สามารถเรียนรู้ในสิ่งที่เรียนรู้ ในสิ่งที่เรียนลำบาก เพราะ
 - 6.1 ทำสิ่งที่ซับซ้อนให้ง่ายขึ้น
 - 6.2 ทำสิ่งที่เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรมขึ้น
 - 6.3 ทำสิ่งที่เคลื่อนไหวเร็วให้ดูช้าลง
 - 6.4 ทำสิ่งที่เคลื่อนไหวหรือเปลี่ยนแปลงช้าให้ดูเร็วขึ้น
 - 6.5 ทำสิ่งที่ใหญ่มากให้ย่อขนาดลง
 - 6.6 ทำสิ่งที่เล็กให้ขยายขนาดขึ้น
 - 6.7 นำอดีตมาให้ศึกษาได้
 - 6.8 นำสิ่งที่อยู่ไกลหรือลึกลับมาศึกษาได้

เช่นเดียวกันกับ อ่ำภา บุญช่วย (2537, หน้า 100 - 109) ได้กล่าวเพิ่มเติมเกี่ยวกับการเรียนการสอนที่ใช้ในสถานศึกษาในด้านต่าง ๆ ดังนี้

ประโยชน์ของสื่อการเรียนการสอน

สื่อโดยทั่วไปมีคุณค่าต่อระบบการเรียนการสอน ซึ่งเป็นตัวช่วยให้การถ่ายทอดความรู้ หรือการศึกษาหาความรู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สะดวกและรวดเร็ว ดังนั้น สรุปประโยชน์หรือคุณค่าของสื่อการเรียนการสอนได้ดังนี้

1. ช่วยให้ผู้เรียนมีประสบการณ์กว้างขวางยิ่งขึ้น
2. ทำให้บทเรียนเป็นที่สนใจ น่าเรียน สนุกสนาน และเพลิดเพลิน
3. ช่วยให้ผู้เรียนจำ ประทับความรู้สึกรับได้นาน
4. ทำให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรงจากสิ่งแวดล้อม
5. ทำให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ร่วมกันและเข้าใจเหมือนกัน
6. ทำในสิ่งที่เข้าใจยากให้เข้าใจง่ายขึ้น
7. เป็นการสร้างแรงจูงใจและเร้าความสนใจ
8. ช่วยเสริมสร้างความคิดและการแก้ปัญหาในการเรียนรู้ของนักเรียน
9. สามารถเอาชนะข้อจำกัดต่าง ๆ เกี่ยวกับเวลา ระยะเวลา และขนาดได้

การใช้สื่อการเรียนการสอน

สื่อการเรียนการสอน เป็นอุปกรณ์และวิธีการที่ช่วยให้ครูสามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพและน่าสนใจ การใช้สื่อการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ จึงควรรยึดหลักต่อไปนี้

1. หลักเกณฑ์การเลือกใช้สื่อการเรียนการสอน

การเลือกใช้สื่อการสอนให้เหมาะสมกับหลักสูตร เนื้อหา ความรู้ ความสามารถของนักเรียน ตลอดจนจนถึงความเหมาะสมกับเหตุการณ์ในปัจจุบัน ย่อมมีผลต่อการเรียนรู้ของนักเรียน อันจะส่งผลให้เกิดประสิทธิภาพในการเรียนการสอน และบรรลุตามจุดประสงค์ของการเรียน ดังนั้นการเลือกสื่อการสอนจึงมีเกณฑ์ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1.1 ความเหมาะสม สื่อที่ใช้ใช้นั้นเหมาะสมกับเนื้อหาและวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอนหรือไม่

1.2 ความถูกต้อง สื่อที่ใช้ช่วยให้นักเรียนได้ข้อสรุปที่ถูกต้องหรือไม่กับเนื้อหา

1.3 ความเข้าใจ สื่อที่ใช้ใช้นั้นช่วยให้นักเรียนรู้จักคิดอย่างมีเหตุผล และให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่นักเรียนหรือไม่

1.4 ประสบการณ์ที่ได้รับ สื่อที่ใช้ใช้นั้นช่วยเพิ่มพูนประสบการณ์แก่นักเรียนหรือไม่

1.5 เหมาะสมกับวัย ระดับชั้น จำนวนผู้เรียน ความสามารถ ความสนใจ รวมทั้งทักษะและรูปแบบการเรียนของนักเรียนหรือไม่

1.6 เหมาะสมกับทัศนคติและทักษะของครูผู้สอนหรือไม่

1.7 ใช้การได้ดี ในแง่การก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการเรียนรู้ได้ดีหรือไม่

- 1.8 คุ้มกับราคาและการลงทุนในการผลิตและการนำมาใช้
- 1.9 สื่อนั้นช่วยให้นักเรียนร่วมกิจกรรมตามที่ครูต้องการหรือไม่
- 1.10 ระยะเวลาในการเสนอสื่อการสอนนั้นเหมาะสมหรือไม่
- 1.11 สื่อนั้นช่วยเสนอแนะกิจกรรมอื่น ๆ ที่นักเรียนอาจปฏิบัติเพิ่มเติมหรือไม่
- 1.12 มีสิ่งอำนวยความสะดวกในการใช้สื่อนั้นแค่ไหน อาทิ เช่น สถานที่ แสงสว่าง

สิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ เป็นต้น

การใช้สื่อการสอนที่จะให้ได้ผลสมบูรณ์ที่สุดนั้น นอกเหนือจากการพิจารณาเลือกสื่อการสอนแล้ว ควรมีการวางแผนการใช้ตามลำดับขั้น ดังนี้

1. การเตรียมการก่อนการใช้สื่อการสอน

- 1.1 ตัวผู้สอน
- 1.2 การเตรียมชั้นเรียน
- 1.3 การเตรียมผู้เรียน
2. การใช้สื่อการสอนที่เตรียมไว้
3. สรุปผลการใช้
4. การจัดกิจกรรมต่อเนื่อง

2. หลักการเตรียมสื่อการเรียนการสอน

การเตรียมสื่อการเรียนการสอนช่วยให้เกิดความพร้อมความสะดวกและความสำเร็จในการสอน ในการเตรียมสื่อการเรียนการสอนนั้นมีหลัก 3 ประการที่ควรคำนึงถึงได้แก่

2.1 การเตรียมตัวครู ครูควรศึกษาล่วงหน้า ว่าบทเรียนมีเนื้อหาสาระอะไรบ้างในแต่ละเรื่องจะต้องใช้อะไรบ้างเป็นสื่อการเรียนการสอน สื่อที่มีอยู่ตรงกับเนื้อหาที่จะสอนหรือไม่ ถ้าไม่ตรง จะหามาด้วยวิธีการใด

2.2 การเตรียมนักเรียน นอกจากครูต้องศึกษาบทเรียน ศึกษาวัสดุอุปกรณ์และวิธีการผลิตแล้ว ครูจะต้องศึกษาประสบการณ์เดิมของนักเรียน เพราะสื่อบางชิ้นนักเรียนอาจจะเคยเห็นแล้วทำให้ไม่ตื่นตาตื่นใจ เมื่อครูนำมาใช้สอน ครูควรให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการใช้สื่อ นั้น เช่น การทดลองทางวิทยาศาสตร์ เป็นต้น

2.3 การเตรียมผู้เรียน มีผลต่อการเตรียมสื่อการเรียนการสอน เพราะช่วยให้การกำหนดจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนมีความเหมาะสม การกำหนดเนื้อหาสาระที่นำมาสอนเหมาะสม

กับความรู้และความสามารถของผู้เรียน ตลอดจนช่วยในการแบ่งกลุ่มผู้เรียนหรืองานที่มอบหมายให้เหมาะสมกับความรู้

2.4 การเตรียมสื่อให้พร้อมก่อนนำไปใช้ ก่อนการใช้สื่อการเรียนการสอน ครูจะต้องเตรียมตัว โดยการศึกษาเนื้อหาบทเรียน เตรียมผู้เรียนและเตรียมสื่อให้พร้อม ถ้าเป็นสื่อที่ผลิตเอง ก็จะต้องจัดหาวัสดุที่เหมาะสม เช่น ไม้แพงเกินไป หาได้ไม่ยาก สะดวกในการจัดทำ เป็นต้น สำหรับสื่อที่มีอยู่แล้วอาจนำมาทดลองใช้ในกรณีที่ยังไม่เคยใช้มาก่อน เพื่อให้เกิดความพร้อมเมื่อนำไปใช้จริง สื่อที่มีอยู่หากชำรุดผู้สอนต้องปรับปรุงแก้ไขให้อยู่ในสภาพดีพร้อมที่จะใช้

3. หลักการนำเสนอ

เมื่อเตรียมทุกอย่างพร้อมแล้ว ถึงขั้นตอนของการนำเสนอการเรียนการสอนในห้องเรียน คือ การใช้สื่อประกอบในกิจกรรมการเรียนการสอน มีหลักการที่ครูควรระลึก ดังนี้

3.1 ไม่มีสื่อการเรียนการสอนใดจะทำหน้าที่แทนครูได้โดยสมบูรณ์

3.2 สื่อจะทำหน้าที่เพียงช่วยครูในการจัดกิจกรรมและประสบการณ์การเรียนรู้ เพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3.3 การใช้สื่อในการเรียนการสอนจะต้องใช้ให้เหมาะสมกับวิธีสอน จุดมุ่งหมาย จังหวะ เวลา จิตวิทยาการเรียนรู้ และบุคลิกของครูประกอบกัน

4. หลักการประเมินการใช้สื่อการเรียนการสอน

หลังจากใช้สื่อการเรียนการสอนเสร็จแล้วผู้สอนควรมีการประเมินการใช้สื่อ โดยประเมินจากองค์ประกอบ 3 ประการ คือ ครู นักเรียน และสื่อการเรียนการสอน ทั้งนี้ เพื่อที่จะได้ทราบว่า การเรียนการสอนได้ช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้มากขึ้นเพียงใด และเพื่อปรับปรุงการผลิต การใช้สื่อการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ในการเรียนการสอนมีองค์ประกอบสำคัญ คือ ครูผู้สอน ผู้เรียน สื่อการเรียนการสอน ในการใช้สื่อการเรียนการสอน ต้องคำนึงถึงหลัก 4 ประการ คือ การเตรียมตัวครู การเตรียมตัวผู้เรียน การเตรียมสื่อ การนำเสนอและการประเมินผลสื่อการเรียนการสอน สำหรับสื่อการเรียนการสอนที่จำเป็นต้องใช้ แต่ทางสถานศึกษาฯ ยังไม่มี ก็ไม่จำเป็นต้องให้ผู้บริหาร หรือผู้สอนต้องจัดทำจัดหา สื่อบางชนิดอาจมีราคาแพงมาก การจัดทำขึ้นเองอาจประหยัดกว่า แต่ผลที่ได้อาจพอ ๆ กัน ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ที่ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ แก่ผู้ที่จะผลิตสื่อขึ้น ใช้ง่าย เพื่อให้งานบริการสื่อในด้านการผลิตดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษากับสื่อการเรียนการสอน

ในฐานะที่ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้รับผิดชอบต่อกิจกรรมทั้งปวงของสถานศึกษา การที่จะทำให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพได้นั้น เรื่องสื่อการเรียนการสอนจึงมีความสำคัญ ซึ่งผู้บริหารจะต้องเอาใจใส่เป็นพิเศษ ดังนั้น การนำสื่อการเรียนการสอนมาใช้ในสถานศึกษาได้อย่างเหมาะสม ผู้บริหารควรมีบทบาทสำคัญเกี่ยวกับสื่อการเรียนการสอน ได้แก่ เป็นผู้ริเริ่ม เป็นผู้สนับสนุน เป็นผู้ประสานงาน และเป็นผู้ประเมินผล

ทำนองเดียวกัน จันทรานี สวงวนนาม (2545, หน้า 147 - 148) ได้กล่าวถึง บทบาทของผู้บริหารและสื่อการเรียนรู่ว่า ผู้บริหารจะต้องจัดให้สถานศึกษามีสื่อการเรียนรู้ เพราะสื่อเป็นสิ่งที่ช่วยให้ครูและผู้เรียนปฏิบัติกิจกรรมการเรียนการสอนได้สะดวกยิ่งขึ้น สื่อที่เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับครูผู้สอน เช่น เอกสารหลักสูตร คู่มือครู บันทึกการสอน นอกจากนี้ แหล่งการเรียนรู้ทุกรูปแบบ เครื่องมือการเรียนรู้อื่นๆ ที่สามารถให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ก็ถือว่าเป็นสื่อการเรียนรู้ทั้งสิ้น ซึ่งสื่อการเรียนรู้ เป็นส่วนประกอบสำคัญที่จะช่วยให้การเรียนการสอนของครูดำเนินไปด้วยดี ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ดีตามกระบวนการต่าง ๆ ที่หลักสูตรต้องการ ต้องยอมรับว่าผู้เรียนทุกคนต่างก็มีประสบการณ์เดิมอยู่แล้ว ความรู้ใหม่ ๆ ที่ผู้เรียนจะได้รับอาจมีได้หลายทาง นอกจากครูและสื่อต่าง ๆ ดังกล่าว เช่น วิทยุ โทรทัศน์ สิ่งพิมพ์ คอมพิวเตอร์ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับศักยภาพและความสามารถของครูที่จะจัดหามาใช้ และศักยภาพในการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละคน ซึ่งหลักสูตรใหม่มิได้ละทิ้งหนังสือแบบเก่า ๆ โดยสิ้นเชิง องค์กรความรู้ใหม่ก็ยังคงต้องอาศัยหนังสือเก่ารวมอยู่ด้วยตามความจำเป็นและเหมาะสม

จากที่ได้กล่าวมาแล้ว ย่อมชี้ให้เห็นว่า สื่อการเรียนการสอน เป็นอุปกรณ์ที่สำคัญที่จะช่วยครูในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ สนุกสนาน และมีความน่าสนใจ สื่อการเรียนการสอนมีรูปแบบต่าง ๆ หลากหลาย โดยสื่อเหล่านี้ มีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงระหว่างเนื้อหาสาระ องค์กรความรู้ ให้เข้ากับพฤติกรรมกรเรียนการสอนทำให้นักเรียนเกิดความเข้าใจง่ายขึ้น และช่วยเสริมสร้างความคิดและแก้ปัญหาในการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนได้ ทำให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ในที่สุด อีกทั้งทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ ติดตามเนื้อหาสาระตามที่หลักสูตรกำหนด ซึ่งจะช่วยลดเวลาในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยปราศจากสื่อ นั่นคือ จะเกิดประโยชน์ต่อผู้เรียนและผู้เรียนสามารถรู้ด้วยความสุขและความต้องการเรียนรู้ในเนื้อหาสาระตามหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง ทุกสถานที่ และทุกเวลา

การนิเทศภายใน

ในการดำเนินงานวิชาการนั้น การนิเทศภายใน ถือว่า มีความจำเป็นอย่างยิ่งและมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณภาพงานวิชาการ เพื่อให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา พร้อมทั้งเป็นการช่วยเหลือครูให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ การจัดการศึกษาในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงของหลักสูตร การจัดการศึกษา และการดำเนินการเรียนการสอน การนิเทศภายในจึงเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่ผู้บริหารสามารถใช้ในการพัฒนางานวิชาการของสถานศึกษา และเพื่อสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรม สภาพเศรษฐกิจ เทคโนโลยี ที่มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น ในด้านการจัดการศึกษาก็ต้องมีการปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ทั้งในด้านเนื้อหา หลักสูตร วิธีการสอน กิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งการนิเทศภายในจะเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยเหลือ แนะนำในเรื่องของการจัดการศึกษาให้สำเร็จบรรลุตามจุดมุ่งหมายได้ โดยได้มีนักการศึกษา ได้ให้คำจำกัดความและความหมายไว้หลายท่าน ดังนี้

Goldhammer and Others (อ้างใน ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2544, หน้า 222) ได้สรุปจากคำจำกัดความการนิเทศไว้ว่า เป็นลักษณะงานที่มอบหมายให้ครูหรือผู้นิเทศที่จะกระตุ้นให้ครูหรือครูแนะแนวในสถานศึกษา ได้มีการพัฒนาในการที่จะนำวิธีการสอน สื่อการเรียนการสอนมาใช้ โดยเน้นถึงทักษะการติดต่อสื่อสารปัจจุบัน การนิเทศการศึกษาเป็นความพยายามที่จะช่วยเหลือครูแก้ปัญหา ช่วยเหลือครูในด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และสร้างบรรยากาศที่ดีระหว่างครูและนักเรียน

สำหรับ จักรกฤษ วิชา (2548, หน้า 97) ได้อธิบายความหมายของการนิเทศการศึกษาว่าเป็นกระบวนการจัดการศึกษา เพื่อชี้แนะให้ความช่วยเหลือ เป็นความร่วมมือกับครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนของครู และเพื่อเพิ่มคุณภาพของบทเรียนให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา และกล่าวต่อไปว่า การนิเทศภายในควรมีลักษณะดังนี้ คือ บุคลากรภายในสถานศึกษาเป็นผู้จัดทำดำเนินการและเป็นเจ้าของโครงการ จัดตามความต้องการและความจำเป็นของสถานศึกษานั้น การดำเนินการรวมทั้งกระบวนการต่าง ๆ เกิดขึ้นภายในสถานศึกษา

ส่วน กิติมา ปรีดีดิถ (2532, หน้า 262) ได้ให้ความหมายของการนิเทศภายในสถานศึกษาไว้ว่า เป็นกระบวนการชี้แนะ แนะนำ ให้ความร่วมมือต่อกิจกรรมของครู ในการปรับปรุงการเรียนการสอน เพื่อให้ได้ตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้

ขณะที่ ชารี มณีสรี (2542, หน้า 22) ได้สรุปความหมายของการนิเทศว่า การนิเทศ คือ กระบวนการพัฒนาการเรียนการสอนให้ดีขึ้น การร่วมมือกันระหว่างผู้เกี่ยวข้อง โดยใช้หลักประชาธิปไตย

ในทำนองเดียวกัน ครุรักษ์ ภิรมย์รักษ์ (2538, หน้า 13 - 14) ได้กล่าวถึงกระบวนการนิเทศว่า เป็นกระบวนการในการทำงานเพื่อปรับปรุงการสอน โดยตรง มีระเบียบแบบแผน และการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานประชาธิปไตย และมุ่งช่วยเหลือครูในการปรับปรุงการสอน เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามแก่นักเรียนและสังคม โดยใช้ความเป็นผู้นำ การเปลี่ยนแปลงโครงการทางการศึกษาและพัฒนาสิ่งต่าง ๆ ให้เอื้อต่อการเรียนการสอนและมีความเหมาะสมยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2546, หน้า 1-2) กล่าวโดยสรุปว่า การนิเทศ หมายถึง ชี้แจง แสดง และจำแนก ดังนั้น ผู้นิเทศจะต้องรู้เรื่องในสิ่งที่จะนิเทศเป็นอย่างดี จึงจะสามารถแนะนำ สาธิต และวิเคราะห์ในสิ่งที่จะนิเทศได้ และการนิเทศภายในเป็นการนิเทศโดยบุคลากรภายในหน่วยงานนั้น ๆ เพื่อหาแนวทางการแก้ปัญหาในการปฏิบัติงานและพัฒนาคุณภาพของงาน และบุคลากรครู

ส่วน อัมภา บุญช่วย (2537, หน้า 111) กล่าวว่า การจัดให้มีการนิเทศภายในนั้นก็เพื่อจะคิดหาแนวทางปรับปรุงการปฏิบัติงานของบุคลากร รวมทั้งเรื่องการเรียนรู้การสอน การทำงานเป็นทีม การสร้างเจตคติที่ดีในการทำงาน ความร่วมมือในการแก้ปัญหา ทั้งนี้ก็เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาโดยส่วนรวมซึ่งผลที่ตามมาคือ นักเรียนมีคุณภาพ

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การนิเทศภายใน หมายถึง ความพยายามทุกชนิดของผู้บริหารสถานศึกษาที่จะปรับปรุง ส่งเสริมประสิทธิภาพในด้านการเรียนการสอนในสถานศึกษาดีขึ้น และเกิดประสิทธิผลแก่ตัวผู้เรียนอย่างสมบูรณ์

เหตุผลและความจำเป็นของการนิเทศภายใน

การนิเทศภายใน มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษา การจัดการเรียนการสอน และพัฒนาศักยภาพครู และเพื่อแก้ไขปัญหาในการจัดการเรียนการสอน ดังที่นักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวถึง เหตุผลและความจำเป็นของการนิเทศภายใน ดังนี้

ชารี มณีศรี (2542, หน้า 201 - 202) กล่าวถึงเหตุผลและความจำเป็นในการจัดให้มีการนิเทศภายในโรงเรียน มีดังนี้

1. การนิเทศไม่ทั่วถึง และการนิเทศไม่มีคุณภาพ ประการแรก อาศัยการนิเทศจากภายนอกเมื่อขยายโรงเรียนเพิ่ม ครูเพิ่ม การนิเทศภายในไม่ทั่วถึง จึงจำเป็นต้องมีการนิเทศภายใน
2. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ครูคิมีใช้ผู้สอนดี มีความรู้ ประพฤติดีเท่านั้น หากแต่ยังต้องมีการบริหารเวลาเพื่อสังคม ชุมชน พัฒนาบุคลากร โรงเรียน

3. การช่วยเหลือกันและกัน โดยประสานการนิเทศภายนอกภายใน นิเทศให้โรงเรียนสามารถพัฒนาตนเอง ได้อย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ ส่งเสริมการศึกษา ค้นคว้า วิจัย

4. ปรับปรุงงานวิชาการ ซึ่งแต่ละโรงเรียนมีสภาพข้อจำกัดไม่เหมือนกัน การที่คนภายในรู้เรื่องดีที่สุดกว่าคนภายนอก จะทำให้การพัฒนาการนิเทศภายในเป็นไปได้รวดเร็วยิ่งขึ้น

5. การยอมรับ บุคคลที่จะเป็นผู้นำหรือหัวหน้าคนจะต้องให้ผู้อื่นยอมรับ แม้ในการแต่งตั้งหัวหน้าฝ่ายหรือหัวหน้าหมวด ควรคำนึงถึงค่าคุณลักษณะด้านวิชาการ ด้านคุณธรรม ความประพฤติ เป็นแบบอย่าง เป็นครูของครู การยอมรับนับถือนับว่าเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินการนิเทศ

6. ปัญหาตัวเร่งที่สำคัญ เช่น ปัญหาการนำหลักสูตรไปใช้ สภาพการสอนที่เปลี่ยนแปลงไป สื่ออุปกรณ์การสอน การประเมินผล และผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ของนักเรียน ในยุคสังคมข่าวสาร โลกแคบลง ช่อโลกโดยใช้เครื่องมือสื่อสารที่ทันสมัยเช่นปัจจุบัน ความเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว การปรับตัว การพัฒนาตนเอง พึ่งตนเองของโรงเรียน ควรที่บุคคลจะต้องตื่นตัวและปรับปรุงตนเอง ให้พัฒนา โดยใช้หลักนิเทศพึ่งตนเองโดยบุคลากรภายในโรงเรียนเป็นหลัก

ส่วน ปรีชาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2544, หน้า 224 - 225) กล่าวถึงความจำเป็นของการนิเทศภายในสถานศึกษา เช่นกันว่า การเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องในด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี รวมทั้งนวัตกรรมต่าง ๆ ทำให้สถานศึกษาจำเป็นต้องมีการพัฒนาและปรับปรุงอยู่เสมอ ให้เหมาะสมกับสภาพการณ์นั้น การนิเทศจึงมีความจำเป็น เนื่องจากสภาพการนิเทศของกรมที่รับผิดชอบการนิเทศมีจำกัด สถานศึกษากระจายอยู่ตามพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ กรมไม่สามารถจัดทำได้ทั่วถึง ความจำเป็นของการนิเทศภายในสถานศึกษามีดังนี้

1. ศึกษาวิเคราะห์ที่มีจำนวนจำกัด ไม่สามารถนิเทศได้อย่างทั่วถึง และเจาะลึกถึงการเรียนการสอนในห้องเรียน มีการขยายตัวในด้านจำนวนสถานศึกษาและขนาดของสถานศึกษา

2. การศึกษาด้านอาชีวศึกษา มีความหลากหลายในวิชาชีพความชำนาญ ความรู้เฉพาะสาขาทั้งทฤษฎีและปฏิบัติ การจัดศึกษานิเทศทำให้ครบตามสาขาและเพียงพอจึงเป็นสิ่งที่ทำได้จำกัด

3. การนิเทศภายในสถานศึกษา เป็นการให้ทรัพยากรในสถานศึกษาให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งบุคลากรมีจำนวนมากและมีความชำนาญในสาขา เป็นการพัฒนาและปรับปรุงคุณภาพการศึกษาคด้วย

4. การนิเทศภายในสถานศึกษาจะได้สร้างความใกล้ชิดผูกพัน ความคุ้นเคยกัน และการทำงานร่วมกัน มีความรู้สึกร่วมกัน เกิดสัมพันธภาพที่ดีต่อกันในการทำงาน

5. การประสานในสถานศึกษาจะสะดวก เพราะความคุ้นเคยกัน มีการประชาสัมพันธ์งานได้ทั่วถึง

สรุปได้ว่า ความจำเป็นที่ต้องมีการนิเทศภายใน เพราะมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษา การจัดการเรียนการสอน และพัฒนาศักยภาพครู อีกทั้งสามารถแก้ไขปัญหาการนิเทศภายนอกที่ไม่เพียงพอ จากในสภาพปัจจุบันที่ขาดแคลนผู้ทำหน้าที่นิเทศการศึกษาภายนอกและภาระงานที่มากมาย ตลอดจนสิ่งสนับสนุนอื่น ๆ ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ส่งผลให้การจัดการศึกษาต้องปรับตัว เกิดการปฏิรูประบบการศึกษา เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วนั้น ดังนั้น เพื่อให้ทันต่อเหตุการณ์ดังกล่าว การนิเทศภายใน โดยการใช้บุคลากรภายในโรงเรียนดำเนินการนิเทศเอง โดยผู้นิเทศภายในอาจได้แก่ ผู้บริหาร ผู้ช่วยผู้บริหาร หัวหน้าหมวดวิชา และหัวหน้าฝ่ายต่าง ๆ ที่ผู้บริหารได้คัดเลือกหรือแต่งตั้งขึ้นมาจึงเป็นทางเลือกที่ดีที่สุด เพราะบุคลากรภายในสถานศึกษาเหล่านั้น เป็นผู้รู้และเข้าใจสภาพปัญหาที่แท้จริงในสถานศึกษาของตนเองมากที่สุด จึงส่งผลให้การแก้ไขปัญหาดังกล่าว บรรลุผลตรงตามความมุ่งหมายที่วางไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น การนิเทศภายในจะต้องเตรียมความพร้อมทั้งด้านบุคลากร ผู้รับการนิเทศ ผู้นิเทศ วิธีการนิเทศ เครื่องมือการนิเทศ และการเลือกกิจกรรมที่จะนิเทศ รวมทั้งเทคนิคการนิเทศที่เหมาะสมกับสภาพ และต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

ส่วนขั้นตอนการจ้ดระบบการนิเทศภายใน โรงเรียนนั้น อัมภา บุญช่วย (2537, หน้า 112-116) ได้กล่าวถึงขั้นตอนการจ้ดระบบการนิเทศภายใน โรงเรียนไว้ว่า เป็นหน้าที่โดยตรงของผู้บริหาร โรงเรียนที่จะกำหนดหลักการ วัตถุประสงค์ ขอบเขตของงาน วิธีการและบุคลากร แล้วนำมาชี้แจงให้ทุกฝ่ายเข้าใจตรงกัน เพื่อลดความขัดแย้งและส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือกันภายในโรงเรียน ผู้บริหาร โรงเรียนควรจะเริ่มขั้นตอนของการจ้ดระบบการนิเทศภายใน ดังนี้

1. กำหนดหลักการและวัตถุประสงค์ในการนิเทศภายในก็เหมือนกับโครงการอื่น ๆ โดยทั่วไป คือ ต้องมีการกำหนดหลักการและวัตถุประสงค์ ดังที่ เสรี ลาซโรจน์ (อ้างใน อัมภา บุญช่วย, 2537, หน้า 112) ให้ข้อเสนอแนะไว้ดังนี้

1.1 การนิเทศภายในเป็นไปเพื่อช่วยเหลือ แนะนำ ส่งเสริม ผู้ปฏิบัติงานให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ด้วยความสะดวกสบาย และมีประสิทธิภาพ ไม่ใช้การตรวจสอบเพื่อหาข้อผิดพลาดหรือเพื่อบำเหน็จรางวัล

1.2 การนิเทศภายในควรมีทุกระดับ มิใช่ให้การนิเทศเฉพาะครูผู้สอน ผู้ช่วยผู้บริหาร ฝ่ายวิชาการ หัวหน้าสายชั้น หัวหน้ากลุ่มประสบการณ์ ครูวิชาการ ก็ต้องให้ได้รับการนิเทศด้วย หัวหน้าสถานศึกษาจึงต้องสามารถรับหน้าที่เป็นผู้นิเทศงานวิชาการได้ด้วย

1.3 เป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้ช่วยฝ่ายวิชาการ หัวหน้าสายชั้น หัวหน้ากลุ่มประสบการณ์และครูวิชาการ ที่จะต้องจัดให้มีการนิเทศในหน่วยงานของตนขึ้นและการนิเทศนั้นจะต้องยึดหลักการ วัตถุประสงค์ และมีแนวปฏิบัติที่สอดคล้องกัน

1.4 ผู้ชำนาญการของโรงเรียนทุกฝ่าย ควรได้รับการใช้ประโยชน์ในการนิเทศ เพื่อพัฒนางานวิชาการของโรงเรียนโดยส่วนรวมด้วย

2. กำหนดบุคลากร การนิเทศภายในโรงเรียนเป็นการร่วมมือระหว่างผู้บริหาร โรงเรียน ผู้ช่วยผู้บริหาร หัวหน้าสายชั้น หัวหน้ากลุ่มประสบการณ์ ครูวิชาการและครูผู้สอน ตัวจักรสำคัญ ที่จะปรับปรุงคุณภาพงานวิชาการในโรงเรียน ก็คือ ผู้บริหาร ซึ่งจะต้องเป็นทั้งผู้ให้การสนับสนุน การนิเทศและทำหน้าที่ผู้นิเทศด้วย ส่วนผู้ที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ที่กล่าวแล้ว อาจจะมีความรู้สึกไม่มั่นใจ ว่าตัวเองจะทำการนิเทศได้ ดังนั้น ก่อนจะนำเอาระบบการนิเทศภายในไปใช้ ผู้บริหารจะต้องสร้างความมั่นใจให้เกิดขึ้นแก่ผู้ที่จะทำการนิเทศ และชักนำให้ผู้รับการนิเทศเห็นคุณค่าของการนิเทศด้วย สิ่งที่ผู้บริหารควรคำนึงถึงอีกเรื่องหนึ่งก็คือ ธรรมชาติของผู้สอนมักไม่ค่อยยอมรับความสามารถของบุคคลที่อยู่ในระดับเดียวกัน ดังนั้น การให้ความรู้ ประสบการณ์ และความกระตือรือร้นแก่ บุคคลระดับหัวหน้า หรือครูผู้เชี่ยวชาญ นอกจากนั้น การมอบหมายงานที่ชัดเจนจะช่วยให้ ผู้ปฏิบัติงานเกิดความมั่นใจและเกิดการยอมรับมากขึ้น

3. กำหนดขอบเขตงานนิเทศภายใน งานวิชาการถือเป็นงานหลักของโรงเรียน ซึ่งผู้บริหาร ต้องให้ความสำคัญมากกว่างานอื่น ๆ เพื่อให้การเรียนการสอนได้ผลตามเป้าหมาย ขอบเขตงาน นิเทศภายใน ตามที่ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (อ้างใน อ่ำภา บุญช่วย, 2537, หน้า 113) ได้แยกย่อย ๆ ไว้ดังนี้

- 3.1 งานกำหนดเป้าหมาย และการวางแผนทางวิชาการ
- 3.2 งานหลักสูตร และการนำหลักสูตร ไปใช้ให้เหมาะสมกับท้องถิ่น
- 3.3 งานจัดท้าวัดผลการสอน และส่งเสริมการใช้สื่อการสอน
- 3.4 การจัดตารางสอน การจัดครูเข้าทำการสอน
- 3.5 งานวางแผนการสอน กำหนดการสอน
- 3.6 งานจัดชั้นเรียน แบ่งกลุ่มนักเรียน
- 3.7 งานนิเทศการสอน
- 3.8 งานประเมินผลการศึกษา
- 3.9 งานห้องสมุด งานเครื่องเขียนและแบบเรียน
- 3.10 งานพัฒนาการสอนกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ
- 3.11 งานประชุมอบรมเสริมความรู้ให้แก่ครู
- 3.12 งานการใช้ทรัพยากรในชุมชน เพื่อการเรียนการสอน
- 3.13 งานจัดทำบันทึกการใช้แบบฟอร์มต่าง ๆ ทางวิชาการ

3.14 งานหลักฐานแสดงผลการเรียนรู้ เพื่อย้ายสถานศึกษา หรือ ได้รับการยกเว้นหรือ
 พ้นเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับ

4. การกำหนดวิธีการนิเทศ การนิเทศภายในเป็นกระบวนการที่จัดขึ้นเพื่อช่วยเหลือ
 แนะนำ ควบคุม ประสานงาน เป็นกิจกรรมของบุคลากรในองค์กรเดียวกัน ผู้ให้การนิเทศนั้นจะ
 แตกต่างกันไปตามวุฒิภาวะ (Maturity) ในการทำงานของผู้รับการนิเทศ ระดับความยากของงาน
 ที่ทำและบุคลิกของผู้นิเทศด้วย

สำหรับ กระบวนการนิเทศการศึกษา ของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษา
 แห่งชาติ (2539, หน้า 46 - 48) มี 5 ขั้นตอน คือ

1. การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการ เป็นการศึกษาวิเคราะห์
 องค์กรประกอบทางด้านปัจจัย กระบวนการ และผลผลิตของการนิเทศ
2. การวางแผน เป็นการนำข้อมูลจากการวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการ
 มาใช้ในการวางแผน โดยเรียงลำดับความสำคัญของปัญหาและความต้องการเพื่อทำความเข้าใจกับ
 เรื่องที่เกี่ยวข้องกับปัญหานั้น ๆ
3. สร้างสื่อเครื่องมือและพัฒนาวิธีการ เป็นการสร้างสื่อการนิเทศเพื่อช่วยให้ผู้นิเทศ
 ปฏิบัติงานด้วยความมั่นใจ ช่วยให้การนิเทศบรรลุผล และช่วยสร้างศรัทธาทางวิชาการ สำหรับ
 การพัฒนาวิธีการนิเทศนั้น เพื่อให้ผู้นิเทศใช้วิธีการนิเทศที่เหมาะสมกับเรื่องที่นิเทศ และผู้รับ
 การนิเทศ
4. การปฏิบัติการณ์นิเทศ เป็นการปฏิบัติตามแผนการนิเทศ ซึ่งจะเป็นการนิเทศทั้ง
 ทางตรงและทางอ้อม อาจใช้กิจกรรมการนิเทศหลากหลาย เช่น การประชุม อบรม สัมมนา การให้
 ศึกษาเอกสาร การสังเกตการณ์สอน การเยี่ยมชมชั้นเรียน การพาไปศึกษาดูงาน และการให้คำปรึกษา
5. การประเมินผลและรายงานผล การประเมินผลการนิเทศอาจใช้การประเมินผลโดยใช้
 เครื่องมือชนิดต่าง ๆ หรืออาจจะประเมินผลด้วยวิธีการประชุมรูปแบบต่าง ๆ ส่วนการรายงานผล
 เป็นการรายงานผลที่ได้จากการประเมินผล วิเคราะห์ สรุปผล การรายงานผลอาจเป็นการรายงานผล
 ก่อนการดำเนินการ ระหว่างดำเนินการ และหรือหลังจากการดำเนินการเรียบร้อยแล้ว

สรุปได้ว่า กระบวนการนิเทศจะประกอบด้วยขั้นตอนอย่างน้อย 4 ขั้นตอน ดังนี้

- (1) การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการ
- (2) การวางแผน
- (3) การปฏิบัติการณ์นิเทศ
- (4) การประเมินผลและรายงานผล

สำหรับบทบาทของผู้บริหารในการนิเทศภายในนั้น สำนักงานคณะกรรมการ
 การประถมศึกษาแห่งชาติ (2541, หน้า 139) ได้กล่าวถึงบทบาทของผู้บริหาร โรงเรียนเกี่ยวกับ
 การนิเทศภายในโรงเรียนดังนี้

1. กำหนดจุดมุ่งหมายการนิเทศให้เกิดผลในการปฏิบัติงาน ส่งเสริมการทำงานเป็นทีม
2. กำหนดวิธีการหาข้อมูล ศึกษาปัญหาและข้อบกพร่องของงานวิชาการ เช่น เยี่ยมชั้นเรียน และสังเกตการณ์สอน ปรึกษาหารือกับครูเป็นรายบุคคลและคณะ จัดประเมินผลงานวิชาการของโรงเรียน ศึกษาความเคลื่อนไหวทางการศึกษาเพื่อเป็นแนวทางปรับปรุงงาน รับฟังข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากบุคคลภายนอก

3. กำหนดกิจกรรมการนิเทศภายในตามความต้องการ ความจำเป็นตามสภาพของโรงเรียน เช่น ปฐมนิเทศครูบรรจุใหม่ให้เข้าใจวิธีการดำเนินงาน จัดให้มีการสาธิตการสอน จัดประชุมครูเกี่ยวกับงานวิชาการในระดับชั้น ระดับกลุ่มประสบการณ์ จัดให้มีการอบรมครูเพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ เช่น จัดทำอุปกรณ์การสอน แผนการสอน จัดบริการเอกสารทางวิชาการ เช่น หลักสูตร คู่มือครู หนังสือประกอบการค้นคว้า จัดให้มีการศึกษาดูงาน การสอนของโรงเรียนอื่น ๆ เพื่อสร้างแนวคิดการปรับปรุงงาน จัดให้ครูได้มีสื่อในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างเพียงพอ จัดให้ครูได้มีการประเมินตนเอง และร่วมวางแผนกับศึกษานิเทศก์ในการปรับปรุงงานของโรงเรียน

ส่วน เมตต์ เมตต์การุณจิต (2543, หน้า 54) ได้กล่าวถึงบทบาทผู้บริหารในการนิเทศภายใน ดังนี้

1. เป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงทางความคิด (Change Agent)
2. คอยแนะนำ ช่วยเหลือ สนับสนุนครูทุกคนในทุกโอกาส
3. บริการและอำนวยความสะดวก ในการนิเทศทุกด้าน
4. สร้างความประทับใจและความจริงใจในการนิเทศ
5. ประเมินผลการปฏิบัติงานของผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศ

นอกจากนี้ หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2541, หน้า 59) ได้กล่าวถึงผู้บริหาร โรงเรียนควรมีบทบาทดังนี้ คือ

1. ศึกษาหาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาระบบการนิเทศของโรงเรียน
2. สร้างความตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นที่จะต้องพัฒนานักเรียนให้มีความรู้ทุกด้านเต็มตามวัยและศักยภาพ และการพัฒนาตนเองให้แก่คณะครูในโรงเรียน
3. จัดหรือดำเนินการให้มีการจัดระบบนิเทศภายในของโรงเรียน โดยผู้บริหารโรงเรียนเป็นบุคลากรหลักในการดำเนินการ
4. ให้ความรู้ให้คำแนะนำแก่บุคลากรที่ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้นิเทศในโรงเรียน
5. ร่วมดำเนินการพัฒนาระบบนิเทศภายในของโรงเรียนกับคณะครูผู้นิเทศภายใน

6. ติดตามประเมินผลการดำเนินการร่วมกับครูในโรงเรียนและให้ข้อมูลป้อนกลับแก่คณะครูในโรงเรียนให้เห็นความก้าวหน้าของตนเอง

7. เผยแพร่ความสำเร็จของคณะครูในโรงเรียน ให้การเสริมแรง ให้การยกย่องเพื่อให้เกิดขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน

สิ่งสำคัญในการนิเทศภายในของผู้บริหาร โดยเฉพาะทางด้านงานวิชาการนั้น เพื่อการบรรลุผลตามความมุ่งหมายที่วางไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารและผู้ดำเนินงานต้องยึดหลักในการทำงานตามหลักการนิเทศภายในสถานศึกษา ควบคู่ไปด้วย ดังที่ ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2535, หน้า 265 - 266) กล่าวไว้ดังนี้

1. ควรมีการบริหารงานเป็นระบบ และมีการวางแผนการดำเนินงานเป็นโครงการ
2. ควรต้องถือหลักการมีส่วนร่วมในการทำงาน คือ มีความเป็นประชาธิปไตย เคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น เห็นความแตกต่างระหว่างบุคคล เห็นความร่วมมือร่วมใจในการดำเนินงาน และใช้ความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงาน เพื่อให้งานนั้นไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ
3. ควรเป็นงานสร้างสรรค์ ควรเป็นการแสวงหาความสามารถพิเศษของแต่ละบุคคล ให้แต่ละบุคคลได้แสดงออกและพัฒนาความสามารถเหล่านั้น ได้อย่างเต็มที่
4. ควรเป็นการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเรียนการสอน โดยให้ครู อาจารย์ได้เรียนรู้ว่าปัญหาของตนเป็นอย่างไร และจะหาวิธีการแก้ไขปัญหานั้น ได้อย่างไร
5. ควรเป็นการสร้างสภาพแวดล้อมในการทำงานให้ดีขึ้น สร้างความเข้าใจระหว่างกัน สร้างมนุษยสัมพันธ์ มีวิธีการทำงานที่ดีและความสามารถที่จะอยู่ร่วมกันได้
6. ควรเป็นการสร้างความผูกพันและความมั่นคงต่องานในอาชีพ รวมทั้งความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง เกิดความพึงพอใจในการทำงาน
7. ควรเป็นการพัฒนาและส่งเสริมวิชาชีพครู ให้มีความรู้สึภาคภูมิใจในความเป็นครู ครูเป็นอาชีพที่ต้องใช้วิชาความรู้และความสามารถที่จะพัฒนาได้

สอดคล้องกับ อัญชลี ธรรมะวิทีกุล (2553) ได้กล่าวถึง หลักการนิเทศงานการศึกษา นอกระบบ โรงเรียนว่า การนิเทศภายในของการศึกษานอกระบบ มีจุดมุ่งหมาย เพื่อพัฒนาคน พัฒนางาน สร้างประสานสัมพันธ์ และสร้างขวัญกำลังใจให้กับครูและผู้ปฏิบัติงาน มีการดำเนินการอย่างเป็นระบบ เพื่อพัฒนาครูและผู้ปฏิบัติงานให้สามารถจัดกิจกรรมและส่งเสริมให้ภาคีเครือข่ายจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนและผู้รับบริการอย่างมีคุณภาพ โดยยึดหลักการประชาธิปไตยในการนิเทศ คือ การเคารพซึ่งกันและกันระหว่างผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศ มีบรรยากาศแห่งความเป็นกัลยาณมิตร คือ ผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศมีความรับผิดชอบในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาร่วมกัน เริ่มตั้งแต่ ร่วมวางแผนการนิเทศ ร่วมดำเนินการนิเทศ ร่วมประเมินผลการนิเทศ และนำผลจาก

การนิเทศมาร่วมกันปรับปรุงและพัฒนาการจัดการเรียนการสอนให้มีคุณภาพ ส่วนการนิเทศจะสำเร็จได้มีผลดีเพียงใดนั้น มีองค์ประกอบหลายประการ เช่น ผู้รับการนิเทศ ผู้นิเทศ รูปแบบการนิเทศ เทคนิคการนิเทศ และวิธีการนิเทศในรูปแบบต่าง ๆ ที่นำมาใช้อย่างเหมาะสมกับเนื้อหาสาระและผู้รับการนิเทศ

การนิเทศแบบมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศ ตั้งแต่ต้นจนจบกระบวนการนิเทศซึ่งมีเป้าหมายที่จะพัฒนาคุณภาพการศึกษา การนิเทศแบบมีส่วนร่วมเป็นการทำงานอยู่บนพื้นฐานแนวคิดเกี่ยวกับหลักการนิเทศการศึกษานอกระบบ หลักการเรียนรู้ร่วมกัน หลักการทำงานเป็นทีม หลักการทำงานอย่างเป็นระบบ และหลักของการพัฒนาที่ยั่งยืน

การดำเนินการนิเทศตามรูปแบบการนิเทศการมีส่วนร่วม ต้องอาศัยเทคนิควิธีการนิเทศที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงสภาพแวดล้อมและคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ที่ส่งผลให้การนิเทศประสบความสำเร็จต้องมีความต้องการของแต่ละบุคคลที่มุ่งหวังจะพัฒนาด้านการนิเทศ และผู้ที่มิบทบาทในการส่งเสริม รวมทั้งการพัฒนาที่จะให้การนิเทศเกิดขึ้นได้ คือ ผู้บริหารหรือผู้นิเทศและความร่วมมือจากทุกฝ่าย โดยมุ่งหวังที่จะพัฒนาการจัดการศึกษาและพัฒนาบุคลากรในสถานศึกษา ส่งผลให้เกิดการนิเทศการศึกษา และมีการพัฒนา การดำเนินการตามรูปแบบการนิเทศแบบมีส่วนร่วมเป็นแนวทางหนึ่งที่จะกำหนดภารกิจที่สอดคล้องและประสานสัมพันธ์กันในทางปฏิบัติ

การนิเทศภายใน หมายถึง กระบวนการทำงานร่วมกับผู้บริหาร ครู บุคลากรทางการศึกษา ผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องและเครือข่าย เพื่อให้สามารถจัดการศึกษานอกระบบได้บรรลุจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาได้อย่างมีคุณภาพ แนวคิดเกี่ยวกับการนิเทศงานการศึกษานอกระบบตั้งอยู่บนพื้นฐานแนวคิดต่อไปนี้

1. การนิเทศจะต้องอยู่บนพื้นฐาน ปรัชญา และหลักการของการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย สอดคล้องกับนโยบายและจุดเน้นการจัดการศึกษา ของสำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และสถานศึกษา
2. การนิเทศ การศึกษานอกระบบ ควรเป็นกระบวนการทำงานที่เป็นระบบ เช่น แผนงาน โครงการกิจกรรมและเทคนิคต่าง ๆ ในการนิเทศ ควรตั้งอยู่บนเจตคติและวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ผลของการนิเทศจะต้องถูกต้องสมบูรณ์ เชื่อถือได้ สามารถสะท้อนคุณภาพการจัดการศึกษานอกระบบของสถานศึกษาได้ตรงตามสภาพจริง
3. การนิเทศภายในของสถานศึกษาการศึกษานอกระบบ เป็นกระบวนการทำงานร่วมกับผู้บริหาร ครู บุคลากรทางการศึกษา ผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องและเครือข่าย ที่มุ่งส่งเสริมคุณภาพชีวิต เพื่อให้เขาได้พัฒนาศักยภาพของตนได้อย่างเต็มที่ เคารพศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ อดทนต่อ

ความแตกต่างความหลากหลาย ให้ความเท่าเทียมกัน เสมอภาค ความเป็นอิสระ สร้างบรรยากาศที่เป็นประชาธิปไตย การมีส่วนร่วมและการทำงานเป็นทีม

4. การนิเทศการศึกษานอกระบบควรเป็นวิชาชีพ การนิเทศภายในจะต้องมีการประเมินผลอย่างเป็นระบบ ทั้งด้านปัจจัยการนิเทศ กระบวนการนิเทศ และผลที่เกิดจากการนิเทศ และนำผลการประเมินมาใช้ประโยชน์ การปรับปรุงการดำเนินการนิเทศภายในและพัฒนาคุณภาพทางด้านการจัดการศึกษาของสถานศึกษา

สรุปได้ว่า การนิเทศการศึกษาคือกระบวนการพัฒนาครูเพื่อให้ครูปรับปรุงและพัฒนาการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้การจัดการศึกษามีประสิทธิภาพและประสิทธิผล การนิเทศการศึกษา จึงเป็นกระบวนการในการแนะนำช่วยเหลือครูให้สามารถจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพซึ่งการนิเทศนั้นต้องอยู่บนหลักการของประชาธิปไตย คือ หลักของการยอมรับนับถือในความเท่าเทียมกัน ในความมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ รู้จักเคารพสิทธิของผู้อื่น มีความเมตตา กรุณา อคตชน อคตสัน และมี ความซื่อสัตย์ หลักของการใช้ปัญญาในการตัดสินใจหรือแก้ปัญหาเพื่อเป็นวิถีของการปฏิบัติ หลักการมีส่วนร่วม หลักการแบ่งปันเป็นการแบ่งปันประโยชน์สำหรับทุกคน และหลักของการประสานซึ่งเป็นกลไกสำคัญทำให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันและมีความเข้าใจในงานที่เป็นหน้าที่ของตนและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างราบรื่น

นอกจากนี้ ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2546, หน้า 202) ได้สรุปว่า การนิเทศการศึกษาคือเป็นการจัดการศึกษาด้านหนึ่ง เพื่อชี้แนะให้ความช่วยเหลือและความร่วมมือกับครูและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนของครู การเพิ่มคุณภาพของนักเรียนให้ เป็นไปตามเป้าหมายของการศึกษา ส่วนการนิเทศการสอนเป็นส่วนย่อยของการนิเทศการศึกษา เพื่อมุ่งปรับปรุงและพัฒนาการเรียนการสอนใน โรงเรียน โดยมุ่งที่พฤติกรรมของครูที่จะส่งผลต่อคุณภาพของผู้เรียน ลักษณะงานของการนิเทศการสอนจะมีงานพัฒนาหลักสูตรการจัดการเรียนการสอน การคัดเลือกสรรบุคคลากร การจัดสิ่งอำนวยความสะดวก การจัดหาวัสดุอุปกรณ์ การจัดอบรมครูประจำการ การปฐมนิเทศ การบริการพิเศษ งานสัมพันธ์ชุมชน งานประเมินผล โดยมีความมุ่งหมายเพื่อพัฒนาวิชาชีพครูและคุณภาพของนักเรียน โดยหลักการนิเทศการสอนที่ยึดถือ คือ หลักแห่งการส่งเสริมความเจริญงอกงามให้ครูและนักเรียน หลักการจัดอย่างเป็นประชาธิปไตย หลักการสร้างสรรค์ หลักการสร้างมนุษยสัมพันธ์ หลักการสร้างขวัญกำลังใจ และหลักการปรับปรุงการเรียนการสอน และการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและหน่วยงานอื่น

จากที่นักวิชาการได้กล่าวมา พอสรุปได้ว่า การนิเทศการศึกษา หมายถึง กระบวนการทำงานระหว่างผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศเพื่อใช้หลักเหตุและผล โดยคำนึงถึงมนุษยสัมพันธ์ มีจุดหมายหลัก คือ การปรับปรุง แนะนำ ร่วมมือ ช่วยเหลือและส่งเสริมการเรียนการสอน โดย

พัฒนาให้เกิดความงอกงามทางการศึกษาและพัฒนาคุณภาพทางการเรียนการสอน เพื่อให้สถานศึกษามีมาตรฐานตามที่กำหนด ดังนั้น การนิเทศจึงเป็นความพยายามของผู้บริหารสถานศึกษาที่จะพัฒนาครูผู้สอน โดยแนะนำครูให้รู้จักวิธีการปรับปรุงงานการเรียนสอน ปรับปรุงวัสดุ เนื้อหา การสอน วิธีการสอนและการประเมินผลการสอน จึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะทำให้สถานศึกษาสามารถยกระดับคุณภาพการศึกษาให้สูงขึ้นได้ เพราะการนิเทศภายในมีเป้าหมายหลักที่จะพัฒนาครูให้มีความเจริญงอกงามทางวิชาชีพ โดยคาดหวังว่าเมื่อครูมีความเจริญงอกงามทางวิชาชีพแล้วจะสามารถพัฒนานักเรียนทุกคนให้มีความเจริญงอกงาม ทั้งทางกาย สติปัญญา อารมณ์ จิตใจ สังคม มีการพัฒนาการอย่างเต็มศักยภาพได้ ดังนั้น การนิเทศภายในจึงเป็นยุทธศาสตร์ที่นำมาใช้ในการส่งเสริมและสนับสนุนการยกระดับคุณภาพของนักเรียนให้สูงขึ้น

การศึกษาที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ศึกษางานที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานวิชาการไว้ ดังนี้ ผจกญ กุณา (2540) ได้ศึกษาสภาพและแนวทางการบริหารงานวิชาการ โรงเรียนกันดาร สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเมืองเชียงราย พบว่า สภาพการบริหารงานวิชาการ โรงเรียนกันดารนั้น ส่วนใหญ่ได้ปฏิบัติทั้ง 9 งาน ควรมีการปรับหลักสูตรให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น โดยนำสภาพปัญหา ความต้องการของท้องถิ่น มาเป็นข้อมูลในการจัดทำหลักสูตร ครูผู้สอนควรเตรียมการสอนให้สอดคล้องกับสภาพของผู้เรียน สนับสนุนให้ครูผู้สอนได้ผลิตสื่อการเรียนรู้ขึ้นใช้เอง การวัดและประเมินผลต้องสอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ โดยให้ครอบคลุมทั้งด้านพุทธิพิสัย ทักษะพิสัย และจิตพิสัย ส่วนงานห้องสมุดควรจัดหาหนังสือประเภทต่าง ๆ ไว้บริการให้เพียงพอและจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้เข้าร่วมมากที่สุด นอกจากนี้ ควรมีการวางแผนการนิเทศไว้อย่างเป็นระบบ ควรจัดกิจกรรมสนองความต้องการของผู้เรียนและเหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น ส่วนผู้บริหารควรส่งเสริมให้บุคลากร ได้มีโอกาสพัฒนาดตนเองในการประชุมอบรมทางวิชาการ

ในขณะที่ สมฤทธิ์ ศักดิ์เรืองฤทธิ์ (2540) ได้ศึกษาการบริหารงานวิชาการตามเกณฑ์มาตรฐานในโรงเรียน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย พบว่า ได้มีการบริหารงานวิชาการเพื่อพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับนักเรียนและท้องถิ่น โดยศึกษาปัญหา ความต้องการของนักเรียนและท้องถิ่น ได้จัดทำแผนการสอน ดำเนินการสอน และประเมินผลการเรียนรู้ ส่วนการบริหารงานวิชาการเพื่อจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพให้สอดคล้องกับหลักสูตรและนักเรียน ได้ศึกษาสภาพการเรียนและการสอน การวางแผนการสอน

การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ สำหรับการบริหารงานวิชาการเพื่อจัดแหล่งเรียนรู้และสิ่งสนับสนุนอื่น ๆ ที่เอื้อต่อการเรียนการสอน ได้มีการสำรวจแหล่งเรียนรู้ สื่อ และสิ่งพิมพ์ วางแผนการเรียนการสอน ดำเนินการจัดหา จัดทำสื่อการเรียนการสอน ตรวจสอบและติดตามการผลิต รวมทั้งใช้สื่อการเรียนการสอน ส่วนด้านการบริหารงานวิชาการเพื่อจัดการนิเทศการศึกษาอย่างเป็นระบบนั้น ให้ศึกษาสภาพการเรียนการสอนแล้วกำหนดตัวผู้นิเทศ วางแผนการนิเทศ สร้างเครื่องมือนิเทศ ดำเนินการนิเทศ และประเมินผลการนิเทศ

ส่วน วิณา หาญใจ (2540) ได้ศึกษาแนวทางพัฒนางานวิชาการของโรงเรียนคาราวินวิทยาลัย พบว่า ด้านหลักสูตรและการใช้หลักสูตร ควรจัดเตรียมเอกสารที่ให้ความรู้เกี่ยวกับหลักสูตรให้เพียงพอ เพื่อจะได้อ่านและศึกษาก่อนที่จะเตรียมการสอนในแต่ละวิชา ส่วนผู้บริหารควรจัดให้มีการอบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อให้ครูสามารถวิเคราะห์หลักสูตรให้เหมาะสมก่อนที่จะนำไปใช้ ทางด้านการเรียนการสอน ควรลดคาบสอนให้เหมาะสมให้ครูสอนตรงตามความสามารถ ควรกำหนดรูปแบบในการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ และควรปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับผู้เรียน ส่วนด้านสื่อการเรียนรู้อ ควรมีครูที่มีความรู้ทางการจัดทำสื่อการเรียนรู้อ ควรจัดหาสื่อการเรียนรู้อให้เพียงพอแก่ความต้องการของผู้ใช้ และจัดระบบการให้บริการแก่ครูที่ต้องการยืมสื่อไปใช้ ส่วนในด้านการนิเทศการเรียนการสอนนั้น ควรให้ครูมีส่วนร่วมในการวางแผนการนิเทศ ควรมีการนัดกับครูผู้สอนก่อนการนิเทศและแจ้งผลการนิเทศให้ครูผู้สอนทราบหลังจากการนิเทศทุกครั้ง เพื่อครูผู้สอนจะได้นำผลของการนิเทศไปปรับปรุง และพัฒนาการเรียนการสอนต่อไป ด้านการวัดและประเมินผลครูควรจัดการวัดผลให้ตรงจุดประสงค์การเรียนรู้ ควรใช้เวลาในการสร้างข้อสอบอย่างเหมาะสม ควรจัดให้ครูและนักเรียนมีส่วนร่วมในการแนะนำหรือสั่งซื้อหนังสือ และควรให้มีการประชาสัมพันธ์การให้บริการของห้องสมุดมากขึ้นด้วย

ต่อมา ทองคำ บัวอินทร์ (2541) ได้ศึกษาสภาพการดำเนินการทางวิชาการของโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอป่าแดด จังหวัดเชียงราย พบว่า สภาพการดำเนิน งานทางวิชาการตามเกณฑ์มาตรฐาน โรงเรียนประถมศึกษาทุกมาตรฐานน่าพอใจ ซึ่งมาตรฐานที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ โรงเรียนที่จัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับหลักสูตรและนักเรียน รองลงมา คือ โรงเรียนจัดแหล่งความรู้และการสนับสนุนอื่น ๆ ที่เอื้อต่อการจัดการเรียนการสอนและโรงเรียนจัดการนิเทศการศึกษาอย่างเป็นระบบ ส่วน โรงเรียนพัฒนาหลักสูตรได้ สอดคล้องกับนักเรียนและท้องถิ่นซึ่งมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด.

สำหรับ กิตติพงษ์ เมืองยศ (2542) ได้ศึกษาการบริหารงานวิชาการระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดลำปาง พบว่า ตามความคิดเห็นของผู้บริหารในการบริหารงานวิชาการส่วนใหญ่ได้ปฏิบัติทั้ง 4 งานเรียง

ตามลำดับ คือ งานสื่อการเรียนรู้และการใช้แหล่งทรัพยากรท้องถิ่น งานนิเทศการวิชาการ และงานหลักสูตรและการใช้หลักสูตร สำหรับงานหลักสูตรและการใช้หลักสูตร ได้มีการสนับสนุนให้ครูจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ ให้ครู ได้สอนตามแผนการจัดการเรียนรู้ที่จัดทำขึ้น มีการจัดหาหนังสือที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร ไว้ให้ครูได้ศึกษาค้นคว้า ส่งครูเข้ารับการอบรมสัมมนาในเรื่องที่เกี่ยวกับสูตร และครู ได้สอนตามแผนการจัดการเรียนรู้ที่จัดทำขึ้น ส่วนที่ไม่ได้ปฏิบัติ คือ ไม่ได้วิจัยการเรียนการสอนใหม่ ๆ ให้สอดคล้องกับหลักสูตร การจัดทำระเบียบแหล่งวิทยาในท้องถิ่น ส่วนที่ไม่แน่ใจในการปฏิบัติ คือ การไม่นำผลสรุปการใช้หลักสูตร ไปใช้แก้ไข งานสื่อการเรียนรู้และการใช้แหล่งทรัพยากรท้องถิ่น ได้มีการจัดหนังสือและอุปกรณ์การสอน โดยการจัดซื้อจากเงินงบประมาณ แนะนำให้ครู ได้นำทรัพยากรในท้องถิ่นมาจัดทำสื่อการเรียนรู้แก่ครูอย่างเพียงพอ งานด้านงานนิเทศทางวิชาการ ได้มีการแนะนำครูให้เห็นความสำคัญของการนิเทศ จัดให้มีสมาคมบันทึกการนิเทศและมีการจัดกิจกรรมการนิเทศภายใน ส่วนที่ไม่ได้ปฏิบัติ คือ การวางแผนการนิเทศอย่างเป็นระบบและการนิเทศโดยศึกษานิเทศก์อำเภอและจังหวัด ส่วนที่ไม่แน่ใจ คือ การปฏิบัติงานนิเทศทางวิชาการ สำหรับงานวัดและการประเมินผล ได้มีการวัดผลและประเมินผล ตามระเบียบการวัดผลของกระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดวัตถุประสงค์ในการวัดและประเมินผล ไว้อย่างชัดเจน มีการตั้งคณะกรรมการการวัดและประเมินผลทุกครั้ง ส่วนที่ไม่ได้ปฏิบัติ คือ การประชุมเชิงปฏิบัติการด้านการวิเคราะห์ งานวัดผลและประเมินผล และการวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

ส่วน มงคล อินทสิทธิ์ (2542) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของครูผู้สอนในการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ครูผู้สอนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการบริหารงานวิชาการ คือ มีส่วนร่วมในการบริหารงานหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ งานวัดและประเมินผล และการนิเทศภายใน นอกจากนี้ ครูผู้สอนยังให้ความเห็นในเรื่องความไม่สอดคล้องของหลักสูตรกับสภาพความต้องการของผู้เรียนและท้องถิ่น โดยได้ให้ข้อเสนอแนะว่าควรอบรมสัมมนาการใช้หลักสูตร ครูขาดเครื่องมือวัดผลที่เป็นมาตรฐาน ขาดความรู้ความเข้าใจด้านการประเมินผล การจัดทำแฟ้มสะสมงานของนักเรียน การนิเทศภายในที่ครูส่วนหนึ่งเห็นว่ามีส่วนร่วมน้อยนั้น ได้ให้ข้อเสนอแนะว่าควรให้มีแผนการนิเทศภายในและนิเทศอย่างต่อเนื่องที่พบ คือ ผู้บริหารไม่มีนิเทศภายใน ไม่มีเวลาในการนิเทศและไม่แนะนำผลการนิเทศมาปรับปรุงการจัดการเรียนการสอน โดยให้ข้อเสนอแนะว่า ควรจัดให้มีการนิเทศภายในอย่างเป็นระบบ ด้านการวัดผลประเมินผล ผู้บริหาร โรงเรียนได้สนับสนุนให้ครูทำเครื่องมือวัดผล สนับสนุนให้ครูประเมินผลเกี่ยวกับการสอน ผู้บริหาร โรงเรียนไม่ประชุมเกี่ยวกับการวิเคราะห์เครื่องมือวัดผลการเรียนสำหรับปัญหาที่พบ คือ ไม่มีข้อสอบที่เป็นมาตรฐาน การวัดผลยังไม่เป็นระบบ ไม่มีการวัดผล

ที่แน่นอน โดยได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ควรจัดให้มีการวัดผลอย่างเป็นระบบควรมีให้มีการประเมินตามสภาพที่แท้จริง และควรมีการประชุมเกี่ยวกับการจัดทำแบบทดสอบมาตรฐาน

นอกจากนั้น วินัย สายศักดิ์ (2542) ได้ศึกษาสภาพการนิเทศภายในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาทาง พบว่า โรงเรียนทั้งหมดจัดกิจกรรมการนิเทศภายในทั้ง 5 กิจกรรม มีเพียง 2 กิจกรรมที่ปฏิบัติมาก คือ การประชุมก่อนเปิดภาคเรียนและการประชุมนิเทศครูใหม่ ส่วนอีก 3 กิจกรรม ปฏิบัติรองลงมา คือ การสังเกตการณ์สอนและการเยี่ยมชมชั้นเรียน ปัญหาเกี่ยวกับสภาพการนิเทศภายในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย ได้แก่ ผู้นิเทศไม่มีเวลาทำการนิเทศ เนื่องจากบางคนต้องทำหน้าที่สอน มีชั่วโมงสอนและงานพิเศษมากเกินไป ขาดความร่วมมือกันระหว่างผู้นิเทศกับผู้รับการนิเทศ ขาดแคลนงบประมาณ การดำเนินการนิเทศไม่สม่ำเสมอเนื่อง

สำหรับ จำนงค์ สมควร (2545) ได้ศึกษาการปฏิบัติงานวิชาการโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย พบว่า ได้มีการปฏิบัติงานเกือบทุกงานในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิชาการในโรงเรียน การวางแผนและการกำหนดวิธีดำเนินงานได้มีการวางแผนงานวิชาการ ด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ มีการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น ส่วนที่ไม่ได้ปฏิบัติ คือ ประเมินผลการนำหลักสูตรไปใช้ สำหรับปัญหาที่พบคือ บุคลากรไม่มีความเข้าใจในการวิเคราะห์หลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ และพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพความต้องการของท้องถิ่น โดยให้ข้อเสนอแนะว่า โรงเรียนควรจัดให้มีการประชุมเชิงปฏิบัติการในการวิเคราะห์หลักสูตรและพัฒนาหลักสูตรร่วมกัน ควรมีการประชุมชี้แจง เพื่อสร้างความเข้าใจแก่บุคลากรและชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ สำหรับการเรียนการสอน มีการทำแผนการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ส่วนที่ไม่ได้ปฏิบัติ คือ การประชุมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการเรียนการสอน สำหรับปัญหาที่พบ คือ การขาดแคลนครู ครูต้องสอนหลายชั้น และครูไม่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ตามแนวทางปฏิรูปการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยให้ข้อเสนอแนะว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดหาครูเข้าปฏิบัติหน้าที่อย่างเพียงพอและครบชั้นเรียน มีการกำกับติดตามและนิเทศให้ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตาม แนวทางการปฏิรูปการเรียนรู้ ส่วนสื่อการเรียนรู้อาจได้มีการส่งเสริมการใช้สื่อการเรียนรู้ให้มีครูมีส่วนร่วมในการจัดหาสื่อการเรียนรู้ การใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นมาจัดทำสื่อการเรียนรู้ ส่วนที่ไม่ได้ปฏิบัติคือ ประชุมเชิงปฏิบัติการในการจัดทำสื่อการเรียนรู้ การจัดเก็บบำรุงรักษาสื่อการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ สำหรับปัญหาที่พบ คือ การขาดแคลนงบประมาณ ในการจัดซื้อจัดทำสื่อการเรียนรู้และขาดแคลนสื่อการเรียนรู้ประเภทเทคโนโลยี

ที่ทันสมัย โดยให้ข้อเสนอแนะว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดสรรงบประมาณให้กับโรงเรียนในการจัดซื้อจัดหาสื่อการเรียนอย่างเพียงพอ จัดให้มีการประชุมเชิงปฏิบัติการในการผลิตสื่อการเรียนเรียนรู้ร่วมกัน ในขณะที่ การวัดและประเมินผลมีการนำผลการเรียนที่สอดคล้องกับจุดหมายและเนื้อหาหลักสูตร สำหรับปัญหาที่พบ ครูผู้สอนไม่มีการวัดและประเมินผลตามสภาพจริง มีการใช้เครื่องมือวัดผลที่ไม่ถูกต้องและไม่ได้มาตรฐาน โดยได้ให้ข้อเสนอแนะว่าควรให้ครูผู้สอนมีการวัดและประเมินผลตามสภาพจริง ตามจุดประสงค์การเรียนรู้ และควรดำเนินการให้ครูผู้สอนได้จัดทำเครื่องมือวัดผลให้ได้มาตรฐาน

ส่วน เอกวิทย์ นุ่มนวลศรี (2545) ได้ศึกษาการปฏิบัติงานวิชาการในโรงเรียนประถมศึกษากลุ่มโรงเรียนทางดง-บ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ได้มีการปฏิบัติงานวิชาการในโรงเรียนประถมศึกษาเกือบทุกงาน ที่เกี่ยวกับหลักสูตรการจัดการเรียนการสอน สื่อการเรียนรู้ และการวัดและประเมินผล แต่ก็ยังมีบางส่วนที่ไม่ได้ปฏิบัติ เช่น ประเมินผลการใช้หลักสูตร วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสูตรแม่บทกับแผนการจัดการเรียนรู้ นำผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนในปีที่ผ่านมาใช้ในการวางแผนการสอน จัดทำวิจัยในชั้นเรียน นำผลการวิจัยในชั้นเรียนมาใช้ปรับปรุงประสิทธิภาพการเรียนการสอน และเก็บข้อมูลจุดเด่นจุดด้อยของนักเรียนเป็นรายบุคคล บันทึกผลการใช้สื่อการเรียนรู้ ประเมินผลการใช้สื่อการเรียนรู้ จัดเก็บสื่อการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ เสนอผลการประเมินในที่ประชุมวิชาการ พัฒนาเครื่องมือ ประเมินให้ครอบคลุมจุดประสงค์ และประเมินผลก่อนเรียนเพื่อตรวจสอบความรู้พื้นฐาน

ขณะที่ จิรากร ทศเกตุ (2545) ได้ศึกษาการปฏิบัติงานวิชาการของโรงเรียนจิตราวิทยา อำเภอเมืองเชียงใหม่ พบว่า ได้มีการปฏิบัติงานวิชาการในโรงเรียนจิตราวิทยา เกือบทุกด้านที่เกี่ยวกับหลักสูตรและการใช้หลักสูตร การจัดการเรียนการสอน สื่อการสอน การนิเทศการสอน การใช้ห้องสมุด และการวัดผลประเมินผล แต่ยังมีงานที่ครูปฏิบัติการสอนเห็นว่าไม่ได้ปฏิบัติ ดังเช่น การประเมินผล การใช้หลักสูตร การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนทำกิจกรรมสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตร่วมกับชุมชน การใช้สื่อที่หลากหลายในการเรียนการสอน การชี้แจงโครงการนิเทศภายในโรงเรียน ให้ครูทราบผลการเรียนและการฝึกให้นักเรียนสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง

ในปีเดียวกัน วิษระ สุยะลังกา (2545) ได้ศึกษาการปฏิบัติงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ได้มีการปฏิบัติงานวิชาการในโรงเรียน เกี่ยวกับหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การนิเทศภายในโรงเรียน และการวัดผลประเมินผลในทุกกิจกรรม สำหรับปัญหาที่พบคือ ผู้บริหารไม่สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรให้กับครู ครูไม่ได้รับการอบรมเกี่ยวกับการวิเคราะห์หลักสูตร ผู้บริหารไม่ติดตามการใช้หลักสูตร มอบหมายให้ครูไปทำงานด้านอื่น

มากกว่าการสอน ตลอดจนการวัดผลประเมินผลที่ไม่เป็นระบบและไม่มีการตรวจสอบเครื่องมือในการวัดผลให้ได้มาตรฐาน

สำหรับ เสาวณี ละอองเอี่ยม (2546) ได้ศึกษาการบริหารงานวิชาการในภาวะขาดแคลนครูของโรงเรียน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดลำพูน พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาได้ตระหนักถึงความสำคัญของการบริหารงานวิชาการตามภารกิจการบริหาร ได้แก่ การวางแผนการจัดองค์การเพื่อปฏิบัติตามแผน การอำนวยความสะดวกและการควบคุม กำกับ ดูแล นอกจากนี้ยังพบแนวทางการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนครู โดยการนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมเข้ามาช่วยในการจัดการเรียนการสอน การส่งเสริมและสนับสนุนของชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

ในปีเดียวกัน วรเชษฐ์ จันทร์ภิรมย์ (2546) ได้ศึกษาการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาได้มีการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาทุกด้านทั้ง 9 ด้าน คือ การบริหารงานวิชาการในด้านหลักสูตร ด้านการเรียนการสอน ด้านการประเมินผล ด้านการนิเทศภายใน ด้านการพัฒนาบุคลากรทางวิชาการ ด้านการบริหาร งบประมาณ ด้านการวิจัยและพัฒนา ด้านการบริหารระบบข้อมูลสารสนเทศ และด้านการประเมินผลงาน ปัญหาการบริหารงานวิชาการด้านหลักสูตร คือ ครูขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดสาระต่าง ๆ ของหลักสูตรใหม่ ข้อเสนอแนะควรจัดอบรมให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดสาระการเรียนรู้ของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานแก่คณะครูและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ตลอดจนผู้เกี่ยวข้อง ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ปัญหาการบริหารงานวิชาการเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน คือ ขาดแคลนครู จำนวนครูไม่ครบชั้น ข้อเสนอแนะ ควรจัดรวมโรงเรียนของห้องเรียนที่อยู่ใกล้เคียงเข้าด้วยกัน ปัญหาการบริหารงานวิชาการด้านการวัดผลประเมินผล คือ การวัดผลและประเมินผลไม่เป็นไปตามสภาพจริง ข้อเสนอแนะ ควรมีการประเมินผลตามสภาพความเป็นจริง ปัญหาการบริหารงานวิชาการด้านการนิเทศภายใน คือ ขาดการวางแผนการนิเทศ ข้อเสนอแนะ ควรวางแผนและแต่งตั้งคณะกรรมการที่รับผิดชอบในการนิเทศภายใน ปัญหาการบริหารงานวิชาการด้านการพัฒนาบุคลากรทางวิชาการ คือ ขาดการส่งเสริมและการพัฒนาให้ครูได้ศึกษาดูงานในสถานศึกษาที่ประสบผลสำเร็จ ข้อเสนอแนะ ควรวางแผนในการส่งเสริมและพัฒนาครูให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง ปัญหาการบริหารงานวิชาการด้านการวิจัยและการพัฒนา คือ ครูและบุคลากรในสถานศึกษา ไม่มีความรู้ความเข้าใจในการจัดทำวิจัยในชั้นเรียน โดยได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ควรดำเนินการส่งเสริมและการจัดอบรมให้ความรู้และการทำวิจัยในชั้นเรียน ปัญหาการบริหารงานวิชาการด้านการบริหาร งบประมาณทางวิชาการ คือ ขาดการกำกับ ติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ข้อเสนอแนะ ควรวางแผนในการทำโครงการทางวิชาการ โดยต้องกำกับตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

ปัญหาการบริหารงานวิชาการ ด้านการบริหารระบบข้อมูลสารสนเทศ คือ ขาดการนำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางในการกำหนดเป็นยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนา ข้อเสนอแนะ ควรจัดเก็บข้อมูลสารสนเทศให้ครบทุกด้านและปัญหาการบริหารงานวิชาการด้านการประเมินผลงานทางวิชาการ คือ ขาดการวางแผนในการประเมินผลงานทางวิชาการในสถานศึกษา ข้อเสนอแนะควรแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อประเมินผลงานทางวิชาการ

ในปีต่อมา ปารีชาติ โกวิทยานกูร (2547) ได้ศึกษาการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน โรงเรียนบ้านอ้าย อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ในด้านการวางแผนจัดทำหลักสูตรชุมชน มีความต้องการให้โรงเรียนจัดทำแผนการเรียน ทั้งสายสามัญและสายอาชีพให้กับนักเรียน โดยให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้กับคณะครูผู้สอน และทางโรงเรียนควรมีการจัดประชุมร่วมกับผู้ปกครอง ชุมชน เพื่อร่วมกันวางแผนเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ด้านจัดการเรียนการสอน ชุมชนต้องการให้จัดการเรียนการสอนให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรง เน้นวิชาชีพเพิ่มเติม โดยอาชีพที่ต้องการได้รับการส่งเสริมมากที่สุด คือ บริการการท่องเที่ยวและการแสดงดนตรีพื้นเมือง รวมทั้งครูผู้สอนจัดการเรียนการสอนแบบศูนย์การเรียนรู้ ฝึกให้นักเรียนคิดและฝึกจริง ให้เรียนรู้อย่างมีความสุข ไม่เคร่งเครียด จัดการเรียนรู้โดยให้นักเรียนเป็นศูนย์กลาง ส่งเสริมให้นักเรียน มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ อาทิ ความกตัญญูกตเวที ความใฝ่รู้ใฝ่เรียน ความซื่อสัตย์ ความมีวินัยในตนเอง คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็นและกล้าแสดงออก ในด้านสื่อการเรียนรู้ ชุมชนต้องการให้ครูใช้สื่อประกอบ การสอนทุกครั้งและใช้สื่อการเรียนรู้จากสภาพจริง เช่น สถานประกอบการ แหล่งผลิตพืชผลทางการเกษตร ให้ห้องสมุดหรือศูนย์การเรียนรู้เป็นศูนย์กลางบริการสื่อของโรงเรียน ด้านการวัดผลและประเมินผล ชุมชนต้องการให้นักเรียนประเมินผลการเรียนรู้ที่เน้นทั้งความจำ ความเข้าใจ และทักษะการปฏิบัติ เน้นการประเมินตามสภาพจริง แจ้งผลการเรียนรู้และนำเสนอผลงานของนักเรียนให้ชุมชนได้รับทราบ และด้านการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ชุมชนต้องการให้ดำเนินการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น กิจกรรมทัศนศึกษา กิจกรรมกีฬาและนันทนาการ กิจกรรมศิลปะสิ่งประดิษฐ์ กิจกรรมดนตรีไทย กิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และกิจกรรมส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรม

ส่วน สมชาย ไชยจินดา (2547) ได้ศึกษาการดำเนินงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ในอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาได้ส่งเสริมให้ครูจัดหลักสูตรท้องถิ่นและนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้จัดกิจกรรมการเรียนการสอน แต่ไม่ได้นิเทศตามตารางที่กำหนดไว้เพราะมีภาระงานอื่นมาก ปัญหาส่วนใหญ่ที่พบ คือ ความสับสนในเรื่องหลักสูตรที่ใช้ ซึ่งมี 2 หลักสูตร แต่มีโครงสร้างเนื้อหาสาระของกลุ่มวิชาและการวัดประเมินผลแตกต่างกัน ซึ่ง

ผู้บริหารสถานศึกษาและครูควรรักษาเรื่องหลักสูตรให้เข้าใจ และสามารถนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ตรงกับสภาพความต้องการของท้องถิ่น

สำหรับ พวงพยอม วุฒินากร (2547) ได้ศึกษาการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 2 พบว่าด้านการวางแผน โรงเรียนได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการการวางแผน การเตรียมความพร้อมเกี่ยวกับหลักสูตร โดยการประชุมอบรมปฏิบัติการแก่บุคลากร จัดเตรียมข้อมูลเกี่ยวกับโรงเรียน การกำหนดวิสัยทัศน์ โครงสร้างหลักสูตร งบประมาณ สถานที่ และเวลาในการพัฒนาหลักสูตร ปัญหาส่วนใหญ่ที่พบ คือ ครูและคณะกรรมการสถานศึกษาขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดทำหลักสูตร มีระยะเวลาน้อย ขาดความชัดเจนในการจัดทำหลักสูตร จึงควรมีการอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง และกำหนดรูปแบบที่ชัดเจน ในการจัดทำหลักสูตร ด้านการจัดองค์การพัฒนาหลักสูตร โรงเรียนมีการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารหลักสูตรและบริหารวิชาการของสถานศึกษา และได้รับมอบหมายให้คณะครูทุกคนร่วมกันจัดทำหลักสูตรสถานศึกษามีการจัดกระบวนการเรียนที่หลากหลาย คณะกรรมการสถานศึกษามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์และร่วมวางแผนการใช้หลักสูตร โรงเรียนสามารถจัดครูเข้าสอนตรงตามวุฒิได้ในบางวิชา ปัญหาที่พบ คือ ครูมีภาระงานมากและครูมีจำนวนจำกัด ไม่สามารถจัดคณะกรรมการจัดทำหลักสูตรตรงตามความถนัด เพิ่มอัตรากำลังครูและวุฒิที่โรงเรียนต้องการ ด้านการนำองค์การ โรงเรียนได้กระตุ้นชุมชนให้เห็นความสำคัญของหลักสูตร โดยการให้ความต้องการของครู เสนอแนวทางการวางแผนในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ปัญหาที่พบ คือ ผู้บริหารไม่เห็นความสำคัญของหลักสูตร ชุมชนมีส่วนร่วมน้อย จึงควรให้ผู้บริหารส่งเสริมและให้กำลังใจครู ควรมีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับหลักสูตรสู่ชุมชนและมีการติดตามอย่างต่อเนื่อง ด้านการควบคุมโรงเรียน ให้ฝ่ายวิชาการเป็นคณะกรรมการการควบคุม โดยใช้วิธีการประชุมชี้แจงในการนิเทศ ติดตาม ตรวจสอบร่วมกัน เปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและติดตามการพัฒนาหลักสูตรเป็นระยะ ๆ ในระหว่างการค้าดำเนินงาน ปัญหาที่พบ คือ ขาดการนิเทศติดตามผลอย่างต่อเนื่อง การปฏิบัติงานไม่ตรงตามแผน ดังนั้น ควรให้ฝ่ายวิชาการเป็นผู้นิเทศติดตามอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ พงษ์สิริ สารเลื่อนแก้ว (2549) ได้ศึกษาการปฏิบัติการในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ได้ปฏิบัติงานการวัดผลประเมินผล การนิเทศทางวิชาการ สื่อการจัดการเรียนรู้และการใช้แหล่งทรัพยากรท้องถิ่น งานหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นกิจกรรมที่ปฏิบัติ คือ จัดทำแผนงานวัดผลและประเมินผล จัดทำปฏิทินการวัดผลและประเมินผลประจำปี จัดกิจกรรมการนิเทศภายใน เผยแพร่ผลงานของสถานศึกษา โดยการจัดแสดงนิทรรศการ จัดเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ในการใช้หลักสูตร

ของแต่ละสาระการเรียนรู้ จัดทำระเบียบแห่งวิทยาการในท้องถิ่นและภายนอกสถานศึกษา ขอรับการนิเทศจาก สำนักเขตพื้นที่การศึกษาและกำหนดวัตถุประสงค์ในการวัดผลและประเมินผลไว้อย่างชัดเจน

จากการศึกษาที่เกี่ยวข้องดังกล่าว ได้ชี้ให้เห็นว่าการดำเนินงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ในฐานะผู้นำการขับเคลื่อนให้สถานศึกษาดำเนินงานวิชาการ ให้ประสบความสำเร็จ จึงเปรียบเสมือนเป็นตัวจักรสำคัญ เป็นภารกิจหลักที่ต้องรับผิดชอบโดยตรงจะต้องให้ความสำคัญในการพัฒนางาน พัฒนาบุคคล หรือ ครูผู้สอนและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ให้บรรลุเป้าหมายการจัดการศึกษาไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพของผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีคุณธรรมและจริยธรรม ดังนั้น ผู้ศึกษาจึง ได้ศึกษาการดำเนินงานวิชาการของศูนย์การศึกษา นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อจะได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ เป็นแนวทางในการปรับปรุงพัฒนางานวิชาการ ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อไป